

ทุนไทยหลัง ๑๔ ตุลาฯ¹

“ตระกูลสิริวัฒนภักดี นับเป็นตระกูลเจ้าสัวยุคใหม่ ผู้สร้างรากฐานทางธุรกิจการค้า จนประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว เฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งการเริ่มต้นและบุกเบิกธุรกิจการค้า ไม่ต้องอดอยากยากแค้นแสนลำเค็ญ เฉกเช่นกรรมกรแบกหามย่านทรงวาดและราชวงศ์ยุคก่อน

นั่นเป็นเพราะผู้นำของตระกูลนี้คือ “เจ้าสัวเจริญ สิริวัฒนภักดี” ผู้นำตระกูล “สิริวัฒนภักดี รุ่นที่ 1” เป็นผู้ที่มีวิริยะหรือกฤตยวิริยะ ในการสรรค์สร้างอาณาจักรธุรกิจการค้า ที่เหนือกว่าเจ้าสัวรุ่นก่อนและรุ่นเดียวกัน

กระนั้นสิ่งที่เขาเหนือยิ่งกว่าก็คือ มีทั้งความ “เก่ง” และความ “เฮง” หรือที่กล่าวกันว่ามีความอดทนมุ่งมั่นที่จะบากบั่นฟันฝ่าขวากหนามและอุปสรรค และมีฝีมือไม่ลายมือในการประกอบกิจการค้า รวมทั้งมี “โชคดี” หรือ “มีโอกาสอำนวย” ตลอดถึงมีเคล็ดลับที่เยี่ยมยอดในการดำเนินชีวิต

ด้วยคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ดี และเพราะมีภริยาที่เอื้ออำนวยนี้เอง จึงส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้นำตระกูลสิริวัฒนภักดี ก้าวมายืนอยู่บนเส้นทางเจ้าสัวผู้มั่งคั่งระดับแนวหน้า²

การบันทึกประวัติศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มทุนไทยเต็มไปด้วยพรรณนาโวหารที่เชิดชูความปราดเปรื่องปรีชาสามารถและความขยันอดทนของผู้นำกลุ่มธุรกิจ ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างหนึ่งของการเล่าเรื่องแบบมาตรฐานที่ปรากฏให้เห็นกลาดเกลื่อนในรูปแบบข่าวสั้นหรือหนังสือเล่ม วรรณนาโวหารรูปแบบดังกล่าวคือการขาดความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาของกลุ่มทุนกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับโครงสร้างอำนาจอื่นในสังคมไทย ประหนึ่งว่าการพัฒนาของกลุ่มทุนต่าง ๆ นั้นแยกขาดจากกันกับปรากฏการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจ, สังคม และการเมืองอื่นๆ

งานเขียนชิ้นนี้ปฏิเสธมายาคติดังกล่าวโดยสิ้นเชิงและพยายามแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาของกลุ่มทุนไทยน้อยกลุ่มที่เกิดจากความสามารถของผู้นำในการนำเสนอสินค้า/บริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและมีส่วนผลักดันเศรษฐกิจไทย กลุ่มทุนส่วนใหญ่สะสมทุนด้วยการอิงอำนาจรัฐปกป้องธุรกิจ

¹ งานชิ้นนี้อ้างถึงการจัดลำดับบริษัทในประเทศไทยบ่อยครั้ง การจัดลำดับบริษัทที่อ้างถึงคือการจัดอันดับบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ๑๐๐ บริษัทแรกในระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๑๙ – ๒๕๔๐ ตามยอดขายและกำไร หากไม่ระบุเป็นอื่นที่มาของการจัดอันดับดังกล่าวมาจาก *Business Review, ed., 100 Top Companies (1984-1992)* และ *Directory of Thailand's 100 Largest Companies (1976-1982)*, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรมพัฒนาธุรกิจ กระทรวงพาณิชย์, ข้อมูลบริษัทในการจดทะเบียนกับกระทรวงพาณิชย์ รวบรวมโดยบริษัท *Business Online Public Company Limited, www.bol.co.th (1999-2009)* ดูการจัดลำดับดังกล่าวเพิ่มเติมได้ในส่วนแนบท้ายวิทยานิพนธ์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง “ลักษณะการสะสมทุนของชนชั้นนำทางธุรกิจไทยระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ถึง ๒๕๔๐” ของผู้เขียน

² “๓ เจ้าสัวแสนล้าน “มรรควิธี” สู่ ตระกูลมหาเศรษฐีโลก”, กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๕

ตัวเองจากการแข่งขันและเอาเปรียบผู้บริโภค/ผู้เสียภาษีด้วยการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากการดำเนินการของตลาดที่ไร้ประสิทธิภาพ ลักษณะการสะสมทุนดังกล่าวไม่เอื้อให้เกิดการพัฒนาองค์กร, สินค้า, บริการ และนวัตกรรมใหม่เพื่อรองรับกับพลวัตของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มทุนไทยหลายกลุ่มจึงล้มหายไปเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ หลายกลุ่มที่สามารถฝ่าฟันวิกฤตมาได้เริ่มปรับตัวขณะที่อีกหลายกลุ่มยังอาศัยช่องทางเดิมๆ ในการฟาร์มธุรกิจวิกฤตเศรษฐกิจและคงรูปแบบการสะสมทุนเดิมๆ ไว้

คำถามสำคัญของงานเขียนชิ้นนี้มีสองประการคือ (๑) มีปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมใดบ้างหลัง ๑๔ ตุลาคม ที่มีผลต่อพัฒนาการของกลุ่มทุนไทย? และ (๒) จากปัจจัยเหล่านั้น กลุ่มทุนไทยมีลักษณะการสะสมทุนอย่างไร? กลุ่มทุนได้พัฒนาหรือปรับรูปแบบการสะสมทุนอย่างไรบ้างเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงไปของปัจจัยเหล่านั้น? เพื่อตอบสนองคำถามดังกล่าว งานเขียนชิ้นนี้แบ่งช่วงเวลาที่ศึกษาออกเป็นสองช่วงหลังจาก ๑๔ ตุลาคม ช่วงแรกคือช่วง ๑๔ ตุลาคม ถึง วิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ และช่วงที่สองคือหลังวิกฤตเศรษฐกิจจนถึงปัจจุบัน

อนึ่งบทความนี้กล่าวถึงน้อยมากถึงบทบาทการพัฒนาของกลุ่มทุนที่เกี่ยวข้องกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และกลุ่มทุนแวดล้อมที่อาศัยเครือข่ายราชสำนักในการสะสมทุน สาเหตุนี้มิใช่เพราะผู้เขียนไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือไม่ทราบถึงลักษณะการพัฒนาที่พิเศษของบริษัท/องค์กรเหล่านี้ ในทางกลับกันผู้เขียนต้องการให้งานชิ้นนี้พูดถึงลักษณะทั่วไปของการพัฒนาของกลุ่มทุนไทยหลัง ๑๔ ตุลาคมมากกว่า ส่วนประเด็นนี้ผู้เขียนตั้งใจไว้เพื่อนำเสนอในโอกาสอื่นต่อไป³

ก่อนจะถึง ๑๔ ตุลาคม

การสะสมทุนในประเทศไทยเริ่มขึ้นอย่างจริงจังหลังการรับสนธิสัญญาเบาว์ริงกับสหราชอาณาจักรในปีพ.ศ. ๒๔๙๘ (และสัญญาที่มีเนื้อหาด้ายคล้ายกันกับชาติอื่นๆ) นายทุนสมัยใหม่ยุคแรกได้แก่กลุ่มนายทุนจีนอพยพ กลุ่มจีนอพยพนี้สามารถแบ่งย่อยออกเป็นสองกลุ่มได้แก่ กลุ่มธุรกิจที่เกิดก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง นายทุนจีนอพยพกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นนายหน้าค้าขายระหว่างผู้ผลิตสินค้าไทยกับผู้ซื้อชาวยุโรป, และรับเป็นเจ้าภาษีนายอากรให้กับรัฐในการเก็บภาษีจากผลิตภัณฑ์ต่างๆ เจ้าภาษีนายอากรสามารถสร้างรายได้ให้กับรัฐไทยมหาศาลในช่วงการปกครองสมัยรัชการที่ ๔ – ๕ นายทุนกลุ่มนี้เช่น กลุ่มโสภณดร (ผืน, เหล้า), เลหาเศรษฐี (เหล้า), โชติพิภพและโชติเสถียร (ผืน), ณ ระนอง (แร่), บุนนาค และพิศาลบุตร เป็นต้น หลังรัชการที่ ๕ รวบศูนย์การปกครองเข้าที่กรุงเทพและเริ่มเก็บภาษีเองด้วยการสร้างกลไกรัฐ นายทุนจีนกลุ่มแรกนี้จึงมีบทบาทน้อยลง นายทุนจีนกลุ่มที่สองเติบโตขึ้นหลังสงครามโลก

³ ลักษณะพิเศษเฉพาะในทางกฎหมายของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์คืออะไร?” ฟาติเวทกัน ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2549 สำหรับการสะสมทุนของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ดูเพิ่มเติมใน พอพันธ์ อูยานนท์ “สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับบทบาทการลงทุนทางธุรกิจ” ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ) *การต่อสู้ของทุนไทยเล่ม 2* สำนักพิมพ์มติชน 2549

ครั้งที่หนึ่ง และสร้างอาณาจักรธุรกิจของตนเองจนกลายเป็นกลุ่มทุนที่มีบทบาทอย่างสูงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองสมัยต่อมา ลักษณะที่สำคัญคือการเป็นนายหน้าค้าเลี้ยงสินค้าเกษตรจากลุ่มน้ำเจ้าพระยาสู่มือพ่อค้าจากต่างประเทศเพื่อส่งออกโดยมีสินค้าที่สำคัญที่สุดคือข้าว การขายทุนกลุ่มนี้ประกอบด้วย ๕ ตระกูลที่สำคัญได้แก่ หวังหลี, บุญกุล, เขียมสุริย์, ล้าช้า, และบุลสุข ภายหลังทั้ง ๕ ตระกูลกลายเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญของไทย – เช่น ธนาคารนครธนและห้างสรรพสินค้าฟิวเจอร์พาร์ค (หวังหลี), เสริมสุข (บุลสุข), ห้างสรรพสินค้ามาบุญครองและฟาร์มโชคชัย (บุญกุล), ธนาคารกสิกรไทย, ไทยประกันชีวิต (ล้าช้า), กมลกิจ (เขียมสุริย์) ทั้งห้าตระกูลผูกขาดการค้าข้าวในประเทศไทยเป็นเวลาเกือบสามสิบปีเต็มตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๗๐ – ๒๕๐๐

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงพ.ศ. ๒๕๐๐ คณะราษฎรนำนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาใช้ รัฐวิสาหกิจจำนวนมากถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ แต่ภายใต้สถานการณ์การต่อสู้ทางการเมืองที่เข้มข้นในทศวรรษที่ ๒๔๘๐ และ ๒๔๙๐ วิสาหกิจต่างๆ ที่ถูกตั้งขึ้นมักไม่ประสบความสำเร็จและกลายเป็นเครื่องมือในการสะสมทุนของผู้นำทหารมากกว่าจะเป็นวิสาหกิจที่พัฒนาประเทศ กลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่เติบโตขึ้นในช่วงเวลานี้มีอยู่ ๔ กลุ่มด้วยกัน⁴ ได้แก่กลุ่มโสภณพนิช (เอเชียทรัสต์, ภายหลังธนาคารกรุงเทพ), กลุ่มไทยฮั้ว (การรวมตัวกันของชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ๕ ตระกูล ได้แก่ อ้อจ้อเหลียง, เตชะไพบูลย์, เศรษฐภักดี, เขียมสุริย์, ศรีเฟื่องฟุ้ง – ธนาคารศรีนคร, ประกันภัยศรีเมือง), กลุ่มธนาคารอยุธยา (การรวมตัวของกลุ่มทหารขุนนางกับนายทุนเชื้อสายจีน กลุ่มทหารได้แก่ เผ่าศรียานนท์, สิริ สิริโยธิน และผิน ชุณหะวัณ กับนายทุนเชื้อสายจีนได้แก่ตระกูลบัวสุวรรณ, อังสนั่น และวัฒนะเวคิน – ธนาคารอยุธยา, อยุธยาประกันภัย, น้ำตาลไทย) และกลุ่มมหาคุณ (ธนาคารสหธนาคาร, ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ, กรุงเทพธนบุรีประกันชีวิต)

ทศวรรษที่ ๒๕๐๐ คือทศวรรษที่มีการเปลี่ยนแปลงการจัดองค์กรและแนวนโยบายรัฐเพื่อการพัฒนาอย่างจริงจัง หลายสถาบันและนโยบายที่สำคัญถูกสร้างในช่วงนี้ เช่น พ.ร.บ. วิจัยประมาณและการตั้งสำนักงานประมาณ (พ.ศ. ๒๕๐๒), คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (พ.ศ. ๒๕๐๙), แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง (พ.ศ. ๒๕๐๕), พ.ร.บ. ธนาคารพาณิชย์ (พ.ศ. ๒๕๐๕) เป็นต้น กลุ่มทุนไทยใหม่สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มทุนที่เกิดในสามธุรกิจใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มทุนในภาคการเงิน, กลุ่มทุนในภาคอุตสาหกรรม และกลุ่มทุนในภาคเกษตร

ในภาคการเงิน กลุ่มทุนการเงินยังนำโดยกลุ่มทุนที่เกิดขึ้นในช่วงไตรมาสสุดท้ายของศตวรรษที่แล้ว ได้แก่กลุ่มธนาคารกรุงเทพ (โสภณพนิช), ธนาคารศรีนคร (เตชะไพบูลย์), ธนาคารอยุธยา (รัตนรักษ์)⁵ และ

⁴ Suehori, Akira, (1989), *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*, Tokyo, The Center of East Asian Cultural Studies, Yuuki Kikaku, pg. 157-169

⁵ ตระกูลรัตนรักษ์เข้าซื้อหุ้นของธนาคารอยุธยาต่อจากตระกูลบัวสุวรรณในปีพ.ศ. ๒๕๐๑

ธนาคารกสิกรไทย (ลำข้าว/หวังหลี) กลุ่มทุนเหล่านี้เริ่มที่ธุรกิจธนาคารและขยายไปยังธุรกิจที่ต่อเนื่องกันเช่น ธุรกิจประกันภัย หรือประกันชีวิต, ธุรกิจหลักทรัพย์, ธุรกิจการเงิน หลังจากนั้นขยายสู่ธุรกิจอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง กับภาคการเงินหลายธุรกิจ เช่น คลังสินค้า (เตชะไพบูลย์, ๒๕๒๑), สนามกอล์ฟ (เตชะไพบูลย์, ๒๕๒๑), การส่งออกนำเข้า (ลำข้าว, ๒๕๒๑), โทรทัศน์ (รัตนรักษ์ ๒๕๒๑), สินค้าเกษตร, ผลิตภัณฑ์ (รัตนรักษ์, ๒๕๒๒), ผลิตภัณฑ์ (โสภณพนิช, ๒๕๒๑) เป็นต้น ในปีพ.ศ. ๒๕๒๕ ทั้งสี่ตระกูลมีธุรกิจรวมกันถึง ๒๔๕ บริษัท⁶ นอกจากการนำของตระกูลหลักทั้งสี่ตระกูลแล้วผู้เล่นรายใหญ่ในภาคการธนาคารอีกหนึ่งกลุ่มคือ กลุ่มธนาคารไทยพาณิชย์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กลุ่มธนาคารทั้งห้าควบคุมทรัพย์สิน ร้อยละ ๖๖ ของทรัพย์สินทั้งหมดของธนาคารพาณิชย์ไทย⁷ ในการจัดอันดับบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ปีพ.ศ. ๒๕๑๙ ธนาคารกรุงเทพอยู่ในอันดับที่ ๕, กสิกรไทย ๒๑, ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ๓๒, ธนาคาร ศรีนคร ๕๒ และธนาคารไทยพาณิชย์ ๙๑

ในภาคอุตสาหกรรม กลุ่มนายทุนที่สร้างธุรกิจขึ้นมาในช่วงเวลานี้มักมีประวัติการทำธุรกิจมาจากการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาขายในประเทศ ลักษณะเด่นของกลุ่มทุนในภาคอุตสาหกรรมคือ การเปลี่ยนรูปแบบการสะสมทุนของตนเองจากการขายสินค้านำเข้า เป็นการเข้าสู่อุตสาหกรรมใน เมื่อสภาวะทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวย ประกอบกับการต้องการขยายการลงทุนจาก ต่างชาติ นายทุนกลุ่มนี้เริ่มที่จะเข้าสู่ภาคการผลิตในสินค้านำเข้าโดยมากมักในรูปแบบการร่วมทุน กับต่างชาติ แนวโน้มนี้สอดคล้องกับแนวนโยบายรัฐในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๕๐๐ ที่รัฐบาลต้องการสร้าง อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าเพื่อลดปัญหาการขาดดุลการค้า ตัวอย่างกลุ่มทุนบางกลุ่มที่ก่อตัวขึ้นใน ยุคนี้ได้แก่กลุ่มสหพัฒน์ (เทียม โชควัฒนา, เครื่องอุปโภคบริโภค), กลุ่มสยามกลการ (ถาวร พรประภา, ยานยนต์), และกลุ่มทีบีไอ (สุกรี โพธิ์รัตนังกูร, สิ่งทอ) เป็นต้น

กลุ่มทุนในภาคเกษตรที่เป็นกลุ่มสำคัญก่อนปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ได้แก่ กลุ่มซีพี (เจียรวนนท์), น้ำตาล ขอนแก่น (ชินธรรมมิตร), เมโทร (เลาหทัย), กมลกิจ (เอี่ยมสุรีย์), มาบุญครอง (บุญกุล), มิตรผล (ว่องกุล กิจ), แผลมทองสหการ (คณาธนะวณิชย์) เป็นต้น สินค้าที่สำคัญคือข้าว, มัน, ปอ และอ้อย กลุ่มทุนเหล่านี้ นอกจากทำการเกษตรแล้วยังมีการลงทุนในโรงงานแปรรูปขั้นปฐมภูมิในสินค้าเกษตรเหล่านี้ด้วย

จาก ๑๔ ตุลาคม ถึง วิฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐

ระหว่าง ๑๔ ตุลาคม ถึงวิฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและ ปรากฏการณ์ที่เป็นปัจจัยต่อการพัฒนาของกลุ่มทุนไทยดังนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจไทย

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวกที่หนึ่ง เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, ๒๕๒๕, *วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ใน ประเทศไทย*, กรุงเทพฯ - ธรรมศาสตร์

⁷ Suehiro, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๒

จากสังคมที่มีภาคการเกษตรใหญ่ที่สุดเป็นสังคมที่มีภาคการผลิตและบริการใหญ่ที่สุดในช่วงกลางทศวรรษที่ ๒๕๒๐, กระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและการเปลี่ยนแปลงการเมืองจากเผด็จการทหารสู่ประชาธิปไตย, การเกิดขึ้นของตลาดหุ้นที่ถึงแม้ในช่วงแรกจะไม่มีผลกระทบมากนัก แต่มีบทบาทมากต่อการระดมทุนปลายทศวรรษที่ ๒๕๓๐ และการเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายรัฐเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกในต้นทศวรรษที่ ๒๕๒๐ และการลดค่าเงินบาทในสมัยรัฐพล.อ. เปรม วัจจัยต่างๆมีรายละเอียดดังนี้

๑. ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเติบโตขึ้นแซงหน้าภาคการเกษตร

ปรากฏการณ์หนึ่งที่สำคัญในทศวรรษที่ ๒๕๒๐ คือผลผลิตจากภาคอุตสาหกรรมได้แซงหน้าผลผลิตจากภาคเกษตรกรรม ส่วนภาคการค้าปลีกและภาคบริการใช้เวลาอีกเพียงไม่ถึง ๑๐ ปีก็แซงหน้าผลผลิตจากภาคเกษตรเช่นกัน (ดูแผนภูมิที่ ๑) สาเหตุที่ทำให้ภาคอุตสาหกรรมเติบโตอย่างก้าวกระโดดคือการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลในช่วงต้นทศวรรษที่ ๒๕๐๐ โดยสฤษดิ์ได้ปรับนโยบายมหภาคจากเศรษฐกิจชาตินิยมที่รัฐเป็นผู้เล่นหลักในสมัยจอมพล. และคณะราษฎรเป็นเศรษฐกิจที่เปิดให้มีการลงทุนอย่างกว้างขวางโดยไม่เลือกปฏิบัติว่าเป็นเอกชนไทยหรือต่างชาติ

นโยบายที่สำคัญคือนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า รัฐบาลได้ปรับขึ้นภาษีอากรขาเข้า ซึ่งต่ำที่สุดในเอเชีย (อันเป็นผลมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริงและสนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องอื่นๆ) เพื่อสนับสนุนการผลิตในประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑, คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถูกก่อตั้งขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๐๐ การเปลี่ยนแนวทางระดับมหภาคทำให้การลงทุนจากต่างชาติเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลจาก จาก ๘๗๐.๓ ล้านบาทเป็น ๒,๗๖๖ ล้านบาทจากปีพ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๗ หรือสามเท่าในช่วงเวลา ๙ ปี^๘ รัฐบาลสฤษดิ์ออกนโยบายห้ามไม่ให้กิจการของรัฐเข้าไปแข่งขันกับเอกชน รัฐวิสาหกิจต้องดำเนินกิจการในการอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานเท่านั้น และยังห้ามไม่ให้รัฐเข้ายึดกิจการของเอกชนอีกด้วย^๙

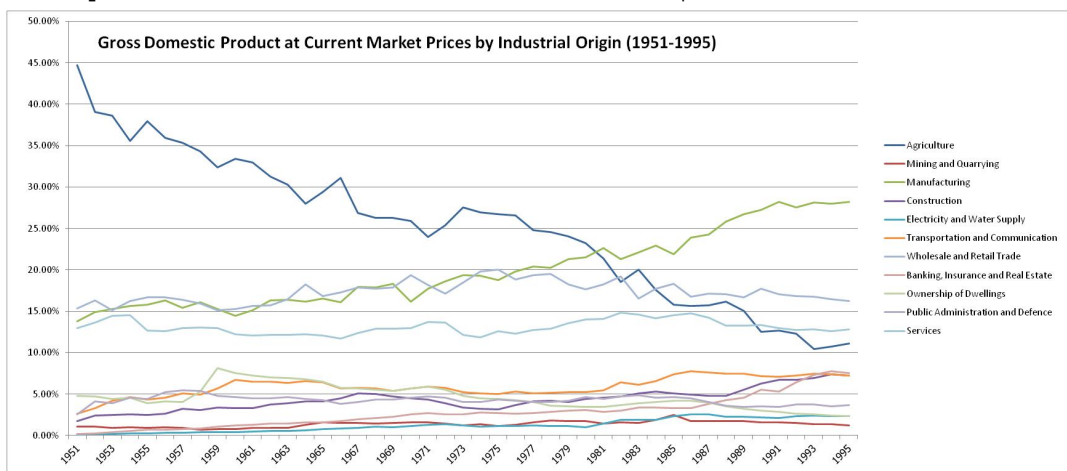
ก่อนหน้าทศวรรษที่ ๒๕๐๐ นายทุนเชื้อสายจีนทำหน้าที่นำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภค, สินค้าอุตสาหกรรม และวัตถุดิบต่างๆ เพราะกำแพงภาษีต่ำการลงทุนเพื่อการผลิตในประเทศจึงไม่สามารถแข่งขันได้ การเปลี่ยนนโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดการปรับรูปแบบการสะสมทุนในหมู่นายทุนพ่อค้า กลุ่มทุนกลุ่มนี้ผันตัวเองจากพ่อค้าหน้ากลายเป็นนักอุตสาหกรรม เช่นกลุ่มสหวิริยาเริ่มต้นจากการเป็นห้างหุ้นส่วนสหวิริยะพาณิชย์ ในปีพ.ศ. ๒๔๙๘, แปรรูปเป็นบริษัทจำกัดพ.ศ. ๒๕๐๕ และตั้งโรงงานแปรรูปเหล็กของตนเองแห่งแรกในพ.ศ. ๒๕๐๖, หรือนายถาวร พรประภาเริ่มธุรกิจจากตู้ซ่อมรถยนต์และขยายมา

⁸ ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย

⁹ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓, รัฐบาลสฤษดิ์, พ.ศ. ๒๕๐๑

เป็นผู้นำเข้าและตัวแทนจำหน่ายนิสสันในพ.ศ. ๒๕๙๕ และตั้งโรงงานประกอบรถยนต์นิสสันในพ.ศ. ๒๕๐๕, นายสุกรี โพธิ์รัตนังกูร ผู้นำอุตสาหกรรมสิ่งทอรายใหญ่ในทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ถึง ๓๐ เริ่มกิจการจากกิจการร้านขายผ้า ก่อนซื้อกิจการโรงงานได้และสิ่งทอจากรัฐบาลในปีพ.ศ. ๒๕๙๓, ตั้งบริษัทเรือธงของกลุ่มคือบริษัทโรงงานอุตสาหกรรมผ้าไหมไทย จำกัด ในปีพ.ศ. ๒๕๐๒ และร่วมทุนกับต่างชาติอีกหลายบริษัทในช่วงทศวรรษถัดมา เป็นต้น การผันตัวเองจากนายหน้านำเข้าสินค้าไปสู่ผู้ผลิตอุตสาหกรรมของนายทุนเงินทำให้ผลผลิตภาคอุตสาหกรรมเติบโตอย่างต่อเนื่องจนภาคอุตสาหกรรมมีความสำคัญทางเศรษฐกิจกว่าภาคการเกษตรในช่วงกลางทศวรรษที่ ๒๕๒๐

แผนภูมิที่ ๑ ตารางแสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมแยกรายภาคอุตสาหกรรม (หน่วยเป็นร้อยละ)¹⁰

๒. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากเผด็จการทหารสู่ประชาธิปไตย

การเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษาและประชาชนในเดือนตุลาคมปีพ.ศ. ๒๕๑๖ นำมาซึ่งรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งช่วงสั้นๆ ก่อนจะถูกล้มล้างลงในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ สังกมไทยต้องรอถึงปีพ.ศ. ๒๕๓๑ กว่าที่จะได้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งอีกครั้ง ลักษณะที่สำคัญต่อการสะสมทุนของกลุ่มทุนในประเทศไทยคือการทำอำนาจการเมืองมีการเปลี่ยนมือจากนักการเมืองกลุ่มหนึ่งสู่นักการเมืองอีกกลุ่มหนึ่ง การเปลี่ยนอำนาจจากกลุ่มสู่กลุ่มนี้เองเปิดทางให้เกิดกลุ่มธุรกิจที่หลากหลายมากขึ้น ก่อนปีพ.ศ. ๒๕๑๖ อำนาจการเมืองกระจุกตัวอยู่ในมือกลุ่มทหารเพียงไม่กี่คนทำให้กลุ่มทุนที่มีสายสัมพันธ์อันดีมีความได้เปรียบในการสะสมทุนเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นสูงมาก

ตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทุนใหม่ที่สะสมทุนผ่านความใกล้ชิดกับนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งเช่น นโยบายโควตาข้าวสมัยนายโกศล ไกรฤกษ์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ปีพ.ศ. ๒๕๒๘ ในโควตาพรรคกิจสังคมที่มีม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นหัวหน้าพรรคที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่ม

¹⁰ ฐานข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กราฟฟิกโดยผู้เขียน

เกษตรรุ่งเรือง ส่งผลให้กลุ่มเกษตรรุ่งเรืองกลายเป็นกลุ่มผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดในสังคมไทย¹¹ , การต่อสัญญาสัมปทานคลื่นมือถือระบบ ๘๐๐ และ ๑๘๐๐ และการเชื่อมสัญญาณระบบ ๐๑ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มเวิร์ลโฟน จนมีเสียงล่ำลือถึงความแนบแน่นระหว่างบุญชัยและภุชณ กับ พินิจ จารุสมบัติ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคมจากพรรคเสรีธรรมซึ่งดูแลการสื่อสารแห่งประเทศไทยขณะนั้น¹² , นายทุนที่ใกล้ชิดกับนายบรรหาร ศิลปะอาชา เช่น นายสวัสดิ์ หอรุ่งเรือง¹³ , นายธรรมมา ปิ่นสุภาบุญณะ¹⁴ หรือระหว่างนายเนวิน ชิดชอบกับนายวิชัย รักศรีอักษร¹⁵ เป็นต้น ในกรณีของวิชัยนั้น ความสัมพันธ์ที่นำมาซึ่งการผูกขาดการค้าในสนามบินทำให้เขากลายเป็นหนึ่งในนักธุรกิจที่มีความมั่งคั่งแถวหน้าในประเทศไทย นอกจากนี้การเลือกตั้งยังทำให้นักธุรกิจสามารถเข้าสู่อำนาจทางการเมืองได้โดยตรง เช่นนายวัฒนา อิศวเหม, นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ, นายเสนาะ เทียนทอง, หรือนายอนุทิน ชาญวีรกูล เป็นต้น

๓. ตลาดหุ้นเกิดขึ้นแต่ยังไม่สามารถเป็นทางเลือกของการระดมทุนได้

นับตั้งแต่การพัฒนาเปิดประเทศตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ธุรกิจธนาคารเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก ระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๐๐ – ๒๕๑๖ มีธนาคารใหม่เกิดขึ้นทั้งหมด ๗ ราย อันได้แก่ (๑) ธนาคารกรุงไทย เกิดจากการควบรวมกันระหว่างธนาคารเกษตรและธนาคารมณฑล โดนมัยรัฐเป็นเจ้าของกิจการ, (๒) ธนาคารเอเชียทรัสต์ เกิดขึ้นจากการร่วมทุนระหว่างธนาคารกรุงเทพและรัฐบาล, (๓) บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย รัฐเป็นเจ้าของ จัดตั้งขึ้นตามพ.ร.บ. บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๒ เพื่อส่งเสริมการสร้างอุตสาหกรรมในประเทศ (๔) ธนาคารนครธน เกิดจากการเปลี่ยนชื่อจากธนาคารหวังหลี, (๕) ธนาคารสยามซึ่งเกิดจากการโอนกิจการที่ล้มละลายของธนาคารเอเชียทรัสต์¹⁶, (๖) ธนาคารไทยพัฒนาซึ่งเกิดขึ้นจากธนาคารต้นเบ็งซุน และ (๗) ธนาคารมหานครซึ่งเกิดจากธนาคารไทยพัฒนา

11 ฐานเศรษฐกิจ, ๑๖ ถึง ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๐ อังใน ธิบพันธ์, “เจ้าสัว YESTERDAY โศกนาฏกรรมนายทุนไทย ภาคกำสรวล นายวาณิช”, เนชั่น, ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ

12 ธิบพันธ์, “เจ้าสัว YESTERDAY โศกนาฏกรรมนายทุนไทย ภาคกำสรวลนายวาณิช”, เนชั่น, ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ, หน้า ๑๗๙

13 นายทุนอิทธิพล, ผู้จัดการ, พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

14 “ตะลึงนายทุนเงินบริจาค “ชาติไทย” กวาดและรับเหมาสุพรรณ ๑.๒ พันล้าน”, www.prasong.com

15 สุกรี แมนชัยนิมิต, วิชัย รักศรีอักษร *The King of Connection Power, Positioning*, พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

16 ณ วันที่เอเชียทรัสต์ล้มละลาย ผู้จัดการรายงานว่าเจ้าของเอเชียทรัสต์คือนายวัลลภ ธารวณิชกุล (จอห์นนี่ หม่า) นายธุรกิจชาวฮ่องกง หุ้นส่วนของนายชิน โสภณพนิช (“ซูเปอร์เค” “ซูเปอร์” เกินไป”, ผู้จัดการรายเดือน, กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐) จริงๆแล้ววันที่ตั้งในพ.ศ. ๒๕๐๒ บริษัทนายชิน ถือหุ้นใหญ่ (ร้อยละ ๔๑.๕) ธุรกิจหลักของบริษัทคือการส่งเงินกลับประเทศจีน หลังจากได้ใบอนุญาตให้ทำธุรกิจธนาคารในพ.ศ. ๒๕๐๔ นายชินก็มอบการบริหารให้กับนายวัลลภ คาดว่าภายหลังก่อนเกิดวิกฤตในธนาคาร นายชินคงขายหุ้นใหญ่ให้นายวัลลภ แล้ว

สองธนาคารที่เกิดขึ้นใหม่มีรัฐเป็นเจ้าของ สามธนาคารเกิดจากการจัดตั้งของกลุ่มธนาคารที่ครองตลาดทั้งห้า และสองธนาคารสุดท้ายเกิดขึ้นจากการล้มละลายของธนาคารเก่า หนึ่งในนั้นภายหลังถูกโอนให้ธนาคารกรุงไทย อีกหนึ่งเกิดเป็นธนาคารใหม่รายสุดท้ายที่กลุ่มผู้ถือหุ้นไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลา ๔ ทศวรรษนับจากพ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงวิกฤตเศรษฐกิจนั้น โครงสร้างการเป็นเจ้าของและการแข่งขันไม่เปลี่ยนแปลง¹⁷ ธุรกิจธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยยังอยู่ในมือของผู้เล่นรายเดิมคือ กลุ่มโสภณพานิช, กลุ่มเตชะไพบูลย์, กลุ่มรัตนรักษ์, กลุ่มลำซำ/หวังหลี และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กลุ่มทุนธนาคารขยายธุรกิจและเครือข่ายของตนเองไปลงทุนในธุรกิจอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการธนาคารอีกมากมาย ทำให้แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยในการทำธุรกิจโดยไม่ต้องข้องแวะกับกลุ่มทุนธนาคารใหญ่ทั้ง ๕ กลุ่ม

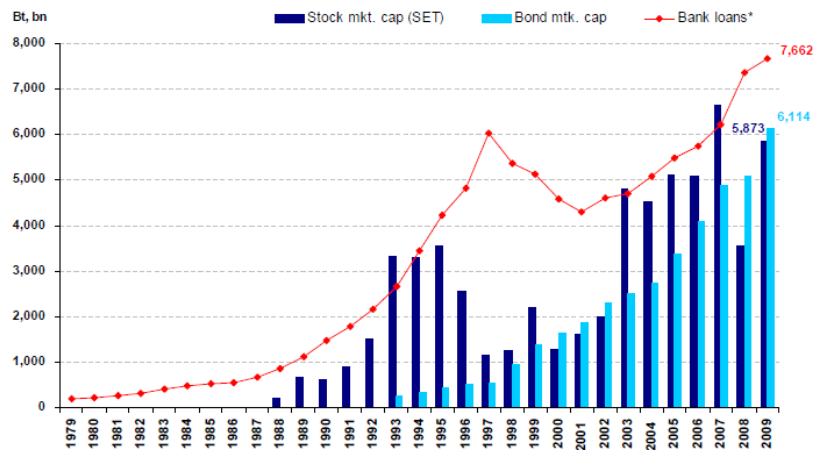
ตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทยเกิดขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๕ โดยชื่อเดิมคือตลาดหุ้นกรุงเทพ (Bangkok Stock Exchange) แต่ไม่เป็นที่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ปริมาณการซื้อขายและการระดมทุนเป็นไปอย่างเบาบาง จนกระทั่งปิดตัวไปในปีพ.ศ. ๒๕๑๕ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๑๘ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยก็เปิดตัวขึ้น ๘ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ, บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, โรงแรมดุสิตธานี, เบอริวรี่เคเกอร์, ปูนซีเมนต์ไทย, อุตสาหกรรมทางเครื่องแก้วแห่งประเทศไทย, บางกอก อินเวสต์เมนต์และ เดอะเมทัลบ็อกซ์ ประเทศไทย จากแผนภูมิด้านล่างแสดงให้เห็นว่าไม่จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๕๔๗ (ค.ศ. ๒๐๐๓) ที่การระดมทุนจากตลาดหลักทรัพย์จะใกล้เคียงกับการระดมทุนด้วยเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ นับตั้งแต่ก่อตั้งตลาดจนถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๔๐ ตลาดหลักทรัพย์ยังคงเล็กและไม่มีนัยยะกับการแย่งฐานการแข่งขันจากธนาคารพาณิชย์เลยแม้จะมีช่วงคึกคักสั้นๆประมาณ ๔ ปีก่อนจะถึงวิกฤตปีพ.ศ. ๒๕๔๐

แผนภูมิที่ ๒ แผนภูมิแสดงรูปแบบการระดมทุนในประเทศไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๒¹⁸

17 นายทุนคนสุดท้ายที่เข้าสู่ธุรกิจธนาคารคือนายเจริญ สิริวัฒนภักดี โดยการเข้าซื้อธนาคารมหานครหลังธนาคารถูกยึดโดยรัฐบาลเจริญมีบทบาทอย่างมากเห็นได้จากการแต่งตั้งกรรมการผู้จัดการใหญ่ในปีพ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นนายอุทัย อัครพัฒนานกุล ซึ่งเป็นลูกจ้างของกลุ่มเจริญมาก่อน หรือในอีกกรณีคือการสัมภาษณ์ของผู้บริหารอีกคนหนึ่งในพ.ศ. ๒๕๓๔ ท่ามกลางความหวาดกลัวว่าเจริญจะนำหนี้เสียมาให้มหานคร การให้สัมภาษณ์พูดถึงเจริญว่า “เจริญมีบทบาทในการช่วยเหลือสภาพคล่องให้กับธนาคารด้วยซ้ำ” (“รอดตายแล้วแต่ยังห่างฝั่ง”, ผู้จัดการรายเดือน, พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔) เจริญจึงเป็นนายทุนตระกูลสุดท้ายที่สามารถก้าวเข้าสู่ธุรกิจการธนาคารได้ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการเข้ามาของเจริญก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการแข่งขันใดๆเลย ดังนั้นคำกล่าวข้างต้นจึงเป็นความจริงครั้งเดียว

18 ธนาคารแห่งประเทศไทย, บริษัทบริหารสินทรัพย์แห่งประเทศไทย, ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และบ.ล. ทิสโก้

ข้อมูล ณ สิ้นปี 2552

๔. การผลิตเพื่อส่งออกและการลดค่าเงินบาทสมัยพลเอกเปรม

ในทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ประเทศไทยขาดดุลการค้าอย่างหนัก เศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ สหรัฐอเมริกาไม่สามารถรักษาค่าเงินของตนเองไว้กับทองคำอีกต่อไป จึงประกาศลอยตัวค่าเงินดอลลาร์กับทองคำ ยกเลิกข้อตกลง Bretton Woods ในปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ในช่วงทศวรรษนั้นประเทศไทยต้องการรักษาเสถียรภาพของเงินบาท นโยบายบริหารอัตราแลกเปลี่ยนจึงเป็นแบบยึดติดกับดอลลาร์สหรัฐ แต่การยึดค่าเงินกับดอลลาร์สหรัฐทำให้ค่าเงินบาทแข็งเกินพื้นฐานและขาดดุลการค้าจำนวนมาก ปีพ.ศ. ๒๕๒๑ ประเทศไทยขาดดุลการค้าถึง ๔๗,๐๐๐ ล้านบาท และมากขึ้นเป็น ๕๗,๐๐๐ ล้านบาทในปีต่อมา รัฐบาลสมัยพลเอกเปรมได้ลดค่าเงินครั้งแรกในปีพ.ศ. ๒๕๒๔ จากเดิม ๒๑ บาทเป็น ๒๔ บาทต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐ การลดค่าเงินทำให้ดุลการค้าดีขึ้นและขาดดุลลดลงเหลือ ๓๖,๐๐๐ ล้านบาทในปีพ.ศ. ๒๕๒๕ แต่การลดค่าเงินจาก ๒๑ บาทเป็น ๒๔ บาทยังไม่สะท้อนพื้นฐานที่แท้จริง ปีพ.ศ. ๒๕๒๖ ดุลการค้าแย่งและกลับไปขาดดุลสูงถึง ๙๐,๐๐๐ ล้านบาท ดังนั้นในปีพ.ศ. ๒๕๒๗ รัฐบาลจึงประกาศลอยตัวค่าเงินอีกครั้งจาก ๒๔ บาทเป็น ๒๗ บาทต่อหนึ่งดอลลาร์สหรัฐ¹⁹

ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการลดค่าเงินถึงสองต่อ กล่าวคือต่อแรกได้จากการลดค่าเงินโดยตรงกับดอลลาร์สหรัฐ อีกต่อหนึ่งคือดอลลาร์สหรัฐลดค่าเงินเทียบกับเงินมาร์กของเยอรมันตะวันตก และเงินเยนของญี่ปุ่นในสนธิสัญญา Plaza Accord ในปีพ.ศ. ๒๕๒๔ เพียงสองปีหลังจากสนธิสัญญา Plaza Accord เงินเยนแข็งค่าขึ้นถึงร้อยละ ๕๐ เทียบกับดอลลาร์สหรัฐ ถึงแม้การบริหารค่าเงินบาทจะเปลี่ยนจากการผูกติดกับดอลลาร์สหรัฐเป็นผูกติดกับตะกร้าของค่าเงินคู่สำคัญในปีพ.ศ. ๒๕๒๗ ดอลลาร์สหรัฐก็ยังเป็นอัตราส่วนที่มากในตะกร้าอยู่ดี ดังนั้นจึงเท่ากับว่าค่าเงินบาทอ่อนค่าเมื่อเทียบกับมาร์ก และเยนตามไปด้วย การที่เงินบาทลดค่าลงอย่างมากนี้เป็นพื้นฐานให้กับยุคทองของการเจริญเติบโตของ

¹⁹ เสรี ทรัพย์เจริญ, *ลดค่าเงินบาทในภาษาที่ทุกคนเข้าใจ*, ผู้จัดการ, พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๗

เศรษฐกิจไทยในทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ด้วยเหตุผลอย่างน้อยสองประการคือหนึ่งภาคอุตสาหกรรมสามารถส่งออกได้มากขึ้นและสองการย้ายฐานการผลิตจากประเทศญี่ปุ่นเนื่องจากการแข็งค่าของค่าเงินเยน

รูปแบบการสะสมทุนและการพัฒนาของกลุ่มทุนไทยระหว่าง ๑๔ ตุลาคมถึงวิกฤตเศรษฐกิจพ.ศ.

๒๕๔๐

ปัจจัยและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจการเมืองข้างต้น ก่อให้เกิดพัฒนาการของกลุ่มทุนและรูปแบบการสะสมทุนหลัง ๑๔ ตุลาคมที่สำคัญดังนี้คือ ทุนธนาคารยังมีความเหนือกว่าทุนอุตสาหกรรม, ระบบอุปถัมภ์ยังคงดำรงอยู่และเป็นรูปแบบสำคัญของการสะสมทุน, กลุ่มทุนไทยหย่าร้างกับความเป็นจีน, ทุนไทยไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอในการบริหารการสะสมทุนและการก่อตัวของกลุ่มทุนใหม่จากรูปแบบการสะสมทุนแบบเดิมและแบบใหม่ แต่ละหวัชข้อมีรายละเอียดดังนี้

ก. ทุนธนาคารยังมีความเหนือกว่าทุนอุตสาหกรรม

ก่อนพ.ศ. ๒๕๓๑ (ค.ศ. ๑๙๘๘) กลุ่มทุนไทยมีช่องทางการเข้าถึงแหล่งทุนไม่มากนัก ขณะเศรษฐกิจกำลังเจริญเติบโตและภาคการผลิตจำเป็นต้องลงทุนเพื่อขยายการผลิตอย่างต่อเนื่อง การขาดซึ่งการสนับสนุนเรื่องการลงทุนเป็นปัญหาหลักของนายทุนในภาคอุตสาหกรรม ทางเลือกของกลุ่มทุนไทยในการระดมทุนก่อนพ.ศ. ๒๕๓๐ มีเพียงแค่ ๓ ช่องทางเท่านั้น คือ (๑) การกู้หรือขอสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ซึ่งถูกผูกขาดโดยกลุ่มผู้เล่่นใหญ่เพียงแค่ ๕ กลุ่ม, (๒) การอาศัยทุนจากต่างชาติโดยการเข้าร่วมทุนทำธุรกิจ และ (๓) การสร้างสายสัมพันธ์กับนายทหารหรือนักการเมืองที่สามารถช่วยเอื้อประโยชน์ในการลงทุนได้

คำพูดของนายถาวร พรประภา ผู้เป็นสัญลักษณ์ของผู้นำกลุ่มทุนอุตสาหกรรมยุคนั้นเป็นตัวอรรถของความเห็นอกเห็นใจของกลุ่มทุนธนาคารต่อกลุ่มทุนอุตสาหกรรมได้อย่างดี เมื่อครั้งข่าวลือว่าสยามกลการประสบปัญหาและอาจล้มละลายได้ นายถาวรกล่าวถึงนายอ้อ จือ เหลียงไว้ว่า “เจ้าอ้ออ้อ จือ เหลียงนี้ ข้าพเจ้าเคารพท่านมากและท่านก็เมตตากับข้าพเจ้า หลังจากมีข่าวแพร่ไปแล้ว วันหนึ่งท่านได้มาหาข้าพเจ้าและบอกข้าพเจ้าว่า “ถาวร อ้าวกำลังจะไปปีนัง แต่อ้าวสั่งอุเทน (เตชะไพบูลย์) ไว้แล้วว่าถ้าต้องการใช้เงิน ๓๐ - ๔๐ ล้านบาทให้มาเอาไป” ข้าพเจ้าขอบพระคุณท่านแล้วบอกท่านว่าตอนนี้ยังไม่เป็นไร”²⁰ นักธุรกิจ

²⁰ บันทึกความทรงจำครบรอบ ๖๐ ปี, ถาวร พรประภา

ที่เติบโตในยุคหนึ่งคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “เราสามารถพบนักธุรกิจชั้นนำของประเทศมากมายหน้าห้องของนายแบงค์ใหญ่ นักธุรกิจเหล่านั้นต่างรอเพื่อที่จะพบนายแบงค์เพื่อขอกู้เงิน”²¹

เมื่อตลาดทุนยังไม่ถูกพัฒนา กลุ่มทุนอุตสาหกรรมจึงจำเป็นต้องพึ่งพิงกลุ่มทุนธนาคารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นกลุ่มทุนอุตสาหกรรมจึงไม่มีทางเลือกมากนักนอกจากการสวามิภักดิ์กับอำนาจนำทางการเงิน กระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้การสะสมทุนให้กลุ่มทุนธนาคารสองประการได้แก่ (๑) ข้อมูลข่าวสารทางธุรกิจกระจุกตัวเข้าสู่กลุ่มคนเพียงไม่กี่คน และ (๒) กลุ่มทุนธนาคารสามารถเข้าร่วมลงทุนกับกลุ่มทุนอุตสาหกรรมได้ในธุรกิจที่ตนเองเห็นว่า มีช่องทางหรือโอกาสในการทำกำไรที่ดี

สภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่บีบบังคับให้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มทุนธนาคารกลายเป็นดาบสองคม ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เหนียวแน่นระหว่างผู้นำนำมาซึ่งการปล่อยกู้ที่หละหลวมของธนาคารพาณิชย์ ซึ่งในหลายกรณีถึงกับทำให้ธนาคารเข้าขั้นวิกฤต เช่นในกรณีของธนาคารศรีนคร ในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ นายสมชาย สกุลสุวรรณ์ ซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการที่รัฐส่งเข้าไปช่วยบริหารธนาคารในภาวะวิกฤตระบุว่า ธนาคารปล่อยสินเชื่อให้กับธุรกิจในรอบครัวเดียวไปมูลค่ามากถึงร้อยละ ๖๐ ของสินเชื่อทั้งหมด โดยในเวลานั้นธนาคารศรีนครมีสินเชื่อทั้งหมด ๑๖๐,๐๐๐ ล้านบาท เป็นต้น²² ในกรณีดังกล่าว หากธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งของเครือข่ายได้รับผลกระทบธุรกิจอื่นๆย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วยดังในวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ซึ่งจะเกิดขึ้นใน ๕ ปีถัดมาที่ลบล้างธนาคารศรีนครออกจากระบบธนาคารไทย

เนื่องจากการเป็นนายธนาคารในสมัยนั้นมีเกียรติและมีหน้าตาในสังคมมากกว่าการเป็นทุนอุตสาหกรรม การเป็นเจ้าของธนาคารจึงเป็นที่หมายปองของกลุ่มอุตสาหกรรมหลายกลุ่ม ในช่วงปีปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๓๐ มีกลุ่มทุนอุตสาหกรรมมากมายที่สามารถสะสมทุนได้เพียงพอและเริ่มนำทุนส่วนเกินนั้นขยายการลงทุนในภาคการธนาคาร (เช่นกลุ่มภัทรประสิทธิ์ (คำข้าว, สุรา) ซื้อหุ้นธนาคารเอเชียจากกลุ่มเตชะไพบูลย์ ในต้นทศวรรษที่ ๒๕๒๐, เจริญ สิริวัฒนภักดีซื้อธนาคารมหานคร ปีพ.ศ. ๒๕๓๒, ประภา วิริยะประไพกิจซื้อหุ้นถึงร้อยละ ๑๐ ในธนาคารกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น) อย่างไรก็ตามการลงทุนในภาคธนาคารของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างให้กับธุรกิจธนาคารน้อยมาก ตลาดยังกระจุกตัวอยู่กับ ๕ กลุ่มใหญ่เช่นเดิม เนื่องจากสาเหตุสามประการคือ (๑) ธนาคารที่กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเข้าซื้อนั้นมักเกิดจากธนาคารมีปัญหาและผู้ถือหุ้นเก่าไม่สามารถระดมทุนได้ ทำให้ต้องใช้เวลาแก้ไขและพัฒนาานาน ซึ่งเวลาที่เปิดให้พัฒนาธนาคารที่เพิ่งเข้าซื้อนั้นน้อยมากเนื่องจากพายุวิกฤตลูกใหม่ที่เคลื่อนตัวเข้ามาในปีพ.ศ. ๒๕๔๐, (๒) ความสัมพันธ์ที่นายทุนอุตสาหกรรมต้องพึ่งพิงนายทุนธนาคารนักมีอยู่ การแข่งขันที่เป็นจริงจึงไม่เกิดขึ้น และ (๓) กลุ่มทุนอุตสาหกรรมเข้าซื้อธนาคารเพื่อสถานะทางสังคมมากกว่าเพื่อทำธุรกิจหรือสะสมทุนอย่างจริงจังในธุรกิจธนาคาร และโดยมาก

²¹ สัมภาษณ์, ไม่สามารถเปิดเผยชื่อได้

²² วิรัชน์ แสงทองคำ, *The Fall of Thai Banking* (กรุงเทพ - ซีเอ็ด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓-๓๔

รวมกลุ่มกันเข้าซื้อ แรงผลักดันให้เข้าไปบริหารธนาคารเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมจึงน้อยกว่าตระกูลหลักซึ่งสะสมทุนในธุรกิจธนาคารมาก่อน

การระจุกตัวของผู้เล่นในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ไทยทำให้เกิดความไม่พอใจอย่างสูงในสังคมไทย รั้งสรรคี่ชี้ว่า²³ “แม้ธนาคารพาณิชย์จะพยายามขยายกิจการแผ่กิ่งก้านสาขาออกไปสู่ต่างจังหวัด แต่สภาพการณ์เท่าที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ธนาคารสาขาเป็นเพียงสถาบันที่มีหน้าที่ถ่ายเทเงินออกมาต่างจังหวัดเข้าสู่นครหลวงเท่านั้น ตัวเลขที่มีผู้รวบรวมไว้ชี้ให้เห็นว่า ในปี ๒๕๐๙ ธนาคารสาขาในต่างจังหวัดมีเงินฝากประจำทั้งสิ้นเท่ากับร้อยละ ๓๔.๘๒ ของเงินฝากประจำในธนาคารพาณิชย์ทั้งหมด และมีเงินฝากเผื่อเรียกเท่ากับร้อยละ ๓๑.๗๑ ของเงินฝากเผื่อเรียกในธนาคารพาณิชย์ทั้งหมด แต่ธนาคารพาณิชย์กลับให้เงินกู้และเงินเบิกเกินบัญชีแก่ลูกค้าในต่างจังหวัดเพียงร้อยละ ๑๖.๐๑ ของเงินให้กู้และเงินเบิกเกินบัญชีทั้งหมด... ธนาคารพาณิชย์จึงเป็นเพียงเครื่องมือที่ดึงดูดเงินออกมาจากต่างจังหวัดเข้าสู่นครหลวงเท่านั้น ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า เท่าที่ผ่านมาและเท่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ธนาคารพาณิชย์ไม่แต่จะมีส่วนทำให้มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างไรประสิทธิภาพเท่านั้น ทว่ายังมีส่วนอยู่ไม่น้อยในการก่อให้เกิดการจำเจเติบโตอย่างไม่สมดุลระหว่างส่วนเกษตรกรรมกับส่วนอุตสาหกรรม และระหว่างส่วนชนบทกับส่วนตัวเมือง”

กลุ่มนายทุนธนาคารพยายามรักษาสภาพการแข่งขันในลักษณะที่เป็นอยู่ไว้โดยพยายามไม่ให้เกิดผู้เล่นรายใหม่ขึ้น ครั้งหนึ่งในปีพ.ศ. ๒๕๑๓ ธนาคารแห่งประเทศไทยเคยผลักดันแนวคิดธนาคารท้องถิ่นขึ้น โดยใช้เหตุผลว่าธนาคารพาณิชย์ทอดทิ้งภาคการเกษตร ธนาคารพาณิชย์สาขาต่างจังหวัดเป็นที่สูบเงินฝากเข้ามาปล่อยกู้ในกรุงเทพ ในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ภาคเกษตรมีกำลังแรงงานสองในสามของประเทศ และมีส่วนแบ่งในผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงถึงร้อยละ ๒๙.๖ แต่มีส่วนแบ่งเงินกู้เพียงแค่อ้อยละ ๓.๘ ของเงินกู้ภาคธนาคารทั้งหมด ภายหลังกระทรวงการคลังเห็นชอบที่จะให้มีการจัดตั้งธนาคารท้องถิ่นขึ้นตามความคิดริเริ่มของธนาคารแห่งประเทศไทย แต่ถูกสมาคมนายธนาคารคัดค้านอย่างหนัก ทำยที่สัตรีัฐบาลคณะปฏิวัติก็ได้สั่งยกเลิกโครงการนี้ไปในปีพ.ศ. ๒๕๑๕²⁴

จำเป็นต้องกล่าวด้วยว่าในทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เกิดรูปแบบการสะสมทุนแบบใหม่ขึ้น สำหรับนักการเงินหรือกลุ่มทุนอุตสาหกรรมที่ต้องการได้ชื่อว่าเป็นนายธนาคาร ทางเลือกหนึ่งคือการลงทุนในบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ในทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เมื่อตลาดหุ้นเติบโตถึงขีดสุด ธุรกิจเงินทุนหลักทรัพย์เป็นทั้งสัญลักษณ์ของอำนาจ, ความฟุ้งเฟ้อและความร่ำรวยที่หาได้ง่ายจากตลาดทุน นักการเงินที่หวังสร้างชื่อเสียงให้ตนเองหรือนายทุนอุตสาหกรรมที่ต้องการเข้าสู่ภาคการเงินสามารถเริ่มต้นที่การตั้งหรือซื้อบริษัท

23 รั้งสรรคี่ ณะพรพันธุ์, “ธนาคารพาณิชย์: บลิ่งดูดเลือดสังคมไทย?” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (มิถุนายน ๒๕๑๗) อ้างจากสถณี อาชวานันท์กุล, “๑ ศตวรรษธนาคารไทย : จากกำเนิด ยุคทอง พิชชองสบู่ สูการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด” นิตยสารสารคดี (ตุลาคม ๒๕๕๐).

24 อภิชาติ สถิตนิรมัย, รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ, ฟ้าเดียวกัน, กรุงเทพฯ ๒๕๕๖, หน้า ๑๒๔-๑๒๙

เงินทุนหลักทรัพย์ โดยหวังว่าเมื่อกิจการดำเนินไปได้เป็นอย่างดีบริษัทก็สามารถขอเปลี่ยนสถานะเป็นธนาคารได้ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์เกิดขึ้นมากมายและสร้างฐานการเงินด้วยเงินกู้ และต้องจากไปพร้อมกับวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยสั่งปิดบริษัทหลักทรัพย์ทั้งสิ้น ๕๖ บริษัทภายในเวลา ๒ ปีหลังจากเกิดวิกฤต กรณีศึกษาที่ดีคือกรณีของบริษัทหลักทรัพย์เอกธนกิจของนายปิ่น จักกะพาก

กลุ่มบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์เอกธนกิจนำโดยนายปิ่น จักกะพาก นักการเงินรุ่นใหม่ในยุคนั้นที่มีความสามารถในการพลิกฟื้นกิจการบริษัทเงินทุนเล็กๆของครอบครัวมาเป็นกิจการที่มีกำไรและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในยุคเฟื่องฟู เอกธนกิจมีส่วนแบ่งในตลาดเงินทุนและหลักทรัพย์เป็นรายใหญ่ของประเทศ (คาดว่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๒๐ ท่ามกลางคู่แข่งเกือบ ๑๐๐ แห่งในขณะนั้น) แม้แต่ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ยอมรับในฝีมือการบริหารงานของปิ่น โดยสนับสนุนให้กลุ่มเอกธนกิจเข้าไปถือหุ้นใหญ่ในธนาคารไทยท努 โดยผ่อนผันกฎการถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์ที่ห้ามบุคคลหรือนิติบุคคลถือหุ้นมากกว่าร้อยละ ๕ แต่ในที่สุดกลุ่มเอกธนกิจก็เป็นบริษัทเงินทุนที่ใหญ่ที่สุดในกลุ่ม ๕๖ บริษัทที่ถูกรัฐบาลสั่งปิดในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ เนื่องมาจากปัญหาขาดสภาพคล่อง และปิ่นถูกดำเนินคดีในข้อหาฉ้อโกงเช่นเดียวกับราเกช สักเสนา

ปิ่นเกิดที่สหรัฐ ตอนทีนายประพาส จักกะพาก (บิดาของปิ่น) อดีตปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม กำลังศึกษาปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ที่นั่น ส่วนมารดามาจากครอบครัวจตุระกุล ซึ่งเป็นตระกูลธุรกิจเก่าแก่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มีเครือญาติที่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมธุรกิจไทย โดยเฉพาะตระกูลหวังหลี และลำซำ ปิ่นเรียนจบปริญญาตรี ด้านเศรษฐศาสตร์ การเงิน จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย และสำเร็จปริญญาโทจาก Wharton Business School มหาวิทยาลัยธุรกิจชั้นนำของอเมริกา ปิ่นเริ่มงานที่เซส แมน ฮัตตัน ฮองกง และเกิดความคิดที่จะนำรูปแบบการทำธุรกิจการเงินแบบตะวันตกมาใช้กับธุรกิจของไทย เมื่อกลับมาสู่ประเทศไทย ปิ่นถือได้ว่ามีพื้นฐานทางครอบครัวดีจึงสามารถเริ่มธุรกิจได้ง่าย ตระกูลยิบอินซอยนั้น แม้ไม่ได้ใหญ่ขนาดโสภณพนิชหรือลำซำ แต่ก็ถือได้ว่าไม่เล็กและไม่ซ้ำหน้าใหม่ในธุรกิจการเงิน

ในปี ๒๕๒๓ ปิ่นลาออกจากเซสและเข้ามาบริหารบริษัทเงินทุนของครอบครัว ซึ่งแต่เดิมชื่อบริษัท ยิบอินซอยการลงทุน เป็นกิจการร่วมทุนระหว่างตระกูลลำซำกับยิบอินซอยซึ่งเป็นเครือญาติ แต่เป็นกิจการเล็กๆและไม่เติบโต ปิ่นนำเทคนิคการเงินและการบริหารแบบตะวันตกมาใช้ จ้างคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถในอัตราเงินเดือนและผลตอบแทนที่สูง และชักนำธนาคารพาริบาลส์ แห่งฝรั่งเศส เข้าถือหุ้นใหญ่ในบริษัทยิบอินซอย จากนั้นในปี ๒๕๓๑ บริษัทซึ่งเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นเอกธนกิจได้เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หลังจากนั้น ปิ่นขยายเอกธนกิจอย่างก้าวกระโดดโดยการซื้อและควบรวมกิจการบริษัทเงินทุนหลายแห่งด้วยเทคนิคของนักการเงินยุคใหม่ จนมีการขนานนามปิ่นว่าเป็น “พ่อมดการเงิน” ปิ่นถือเป็นโมเดลมืออาชีพคนรุ่นใหม่ ที่ใช้วิธีสะสมทุนแบบใหม่อย่างรวดเร็วผ่านทางตลาดเงินและ

ตลาดทุน ในช่วงปี ๒๕๒๙ - ๒๕๓๙ สินทรัพย์ของกลุ่มเอกชนกิจได้ขยายตัวถึงเกือบ ๕๐ เท่า จากระดับสองพันล้านบาท ทะลุหนึ่งแสนล้านบาท ในปี ๒๕๓๐²⁵

แต่ในช่วงปี ๒๕๓๙ ก่อนวิกฤติ กลุ่มเอกชนกิจเริ่มเผชิญปัญหาจากมรสุมข่าวลือต่างๆเกี่ยวกับคุณภาพสินเชื่อ, การขาดทุนจากเงินลงทุนในหลักทรัพย์ และความไม่มั่นคงทางการเงิน ทำให้ราคาหุ้นของเอกชนกิจตกลงถึง ๘๐% ในหนึ่งปี และลูกค้าเริ่มถอนเงินฝาก ในที่สุดในปี ๒๕๔๐ เกิดวิกฤติสถาบันการเงิน รัฐบาลต้องประกาศปิดบริษัทเงินทุนเอกชนกิจ ซึ่งเป็นบริษัทเงินทุนที่ใหญ่ที่สุดในขณะนั้นเนื่องจากเผชิญปัญหาสภาพคล่องและหนี้เสียจำนวนมาก โดยหนี้เสียขนาดใหญ่เป็นเงินกู้ให้กับบริษัทในเครือของเอกชนกิจเอง เป็นที่มาให้ในปี ๒๕๔๑ รัฐบาลแจ้งดำเนินคดีกับปิ่นในข้อหาฉ้อโกงโดยนำเงินของบริษัทซึ่งเป็นเงินฝากของประชาชนไปปล่อยกู้กับบริษัทในเครือเป็นเงินจำนวน ๑,๗๖๖ ล้านบาทโดยที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ปิ่นได้เดินทางไปอังกฤษก่อนหน้านั้น และไม่มาตอบตัวแต่ผู้คดีอยู่ที่อังกฤษ และในปี ๒๕๕๐ ศาลอังกฤษตัดสินว่าปิ่นไม่มีความผิดตามที่ศาลไทยกล่าวโทษ ทำให้การยื่นคำร้องขอส่งผู้ร้ายข้ามแดนของไทยไม่ได้ผล และปิ่นไม่สามารถถูกนำตัวมาดำเนินคดีในประเทศไทยได้จนถึงปัจจุบัน²⁶

ข. ระบบอุปถัมภ์ยังดำรงอยู่และเป็นรูปแบบสำคัญของการสะสมทุน

ชนชั้นนำทางการเมืองให้สัมปทานกับชนชั้นนำทางธุรกิจในลักษณะผูกขาด ทำให้ฝ่ายหลังสามารถสะสมทุนได้ในจำนวนมหาศาลโดยไม่ต้องสร้างเทคโนโลยี, ยี่ห้อสินค้า หรือความสามารถในการเพิ่มผลิตผล (productivity) ซึ่งนำมาซึ่งความยั่งยืนในการพัฒนาเศรษฐกิจเลย การกระจายความมั่งคั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ กระจุกตัวอยู่เพียงกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกับอำนาจทางการเมืองเท่านั้น ชนชั้นนำที่กุมอำนาจทางการเมืองจำเป็นต้องหากกลุ่มคนที่สามารถสะสมความมั่งคั่งแทนตนเองโดยที่คนกลุ่มนี้ต้องไม่สามารถทำลายอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนำได้ กลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจเติบโตขึ้นภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว เมื่อการดำเนินธุรกิจโดยปราศจากการแข่งขัน กลุ่มชนชั้นนำทางธุรกิจจึงแทบไม่มีบทบาทต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเลย ภาวะการผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะแรกของประเทศจึงอยู่กับชาวนา, กรรมกรที่ทำงานอยู่ในโรงงานส่งออกของบริษัทข้ามชาติ และผู้ประกอบการขนาดย่อม

25 ในปีพ.ศ. ๒๕๓๑ ปิ่นมีการร่วมทุนกับภรณ์ จากดิวงนิช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังขณะนั้น ซึ่งเป็นญาติฝั่งแม่เข้าสู่กิจการเฟิร์สแปซิฟิก เอเชีย ซึ่งต่อมาภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทหลักทรัพย์เจเอฟ ธนาคมด้วย

26 กรณีเอกชนกิจ สรุปความจาก

(๑) ฝ่ายกฎหมายและคดี, ธนาकरแห่งประเทศไทย

(๒) เอกสารประชาสัมพันธ์, เอกชนกิจ, ๓๐ มกราคม ๒๕๔๐

(๓) เอกสารประชาสัมพันธ์, ธนาकरแห่งประเทศไทย, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๐

(๔) “เอกชนกิจกับข่าวลือทั้งขาขึ้นชาลง”, นิตยสารผู้จัดการ, มีนาคม ๒๕๔๐

(๕) “ปิ่น จักกะพาก อีกเป็นปี กว่าเขาจะกลับมาขึ้นศาลในไทย”, นิตยสารผู้จัดการ, เมษายน ๒๕๔๔

(๖) “ปิ่น จักกะพาก เริ่มจากหนึ่งกลายเป็นศูนย์”, นิตยสารผู้จัดการ, กรกฎาคม ๒๕๔๓

ในหลายสังคมชนชั้นกรรมาชีพเป็นผู้นำความเป็นเปลี่ยนสังคมไปสู่ความเป็นเสรีนิยมประชาธิปไตย และ/หรือมีส่วนในการปฏิวัติการทำธุรกิจและกระบวนการสะสมทุน (เช่น กรรมาชีพในยุโรปเช่น the Warburg, the Rothschild, the Bearings หรือในอเมริกาเช่น The Rockefellers, Morgan, Vanderbilt, Carnegie หรือในญี่ปุ่น เช่น มิตซูบิชิ หรือ ซุมิโตโม) ในทางการเมือง ไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มทุนใดในไทยกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในช่วงเปลี่ยนผ่าน หรือในทางเศรษฐกิจ กล้าพอที่จะปฏิวัติรูปแบบการสะสมทุน ทั้งๆที่ทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เป็นช่วงจังหวะที่ดีที่สุด เพราะเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

การเมืองแบบรวบศูนย์อำนาจด้วยเผด็จการทหารบวกกับการปิดตลาด (ไม่พยายามให้เกิดการแข่งขัน) และการกำกับดูแลตลาดมากเกินไป (การทำธุรกิจต้องผ่านสัมปทาน) เปิดโอกาสให้นายทุนพ่อค้าเติบโตขึ้นผ่านการใช้ประโยชน์จากความไม่มีประสิทธิภาพของระบบที่สร้างโดยขุนพลและนักการเมือง ผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องและโยงใยกันอย่างลึกซึ้งระหว่างชนชั้นนำทางธุรกิจและชนชั้นนำทางการเมืองและระหว่างชนชั้นนำทางธุรกิจด้วยกันเองทำให้สามารถควบคุมอำนาจการเมืองได้อย่างเบ็ดเสร็จ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนไปก็ตาม สภาพแวดล้อมที่อยู่เบื้องหลังคือนายทุนจีนที่ปราศจากความทะเยอทะยานทางการเมืองรับหน้าที่เป็นพ่อค้ารับใช้อำนาจของนายทหารและข้าราชการที่เป็นคนเชื้อสายไทย ภายหลังจากเมื่อสภาพแวดล้อมทางการเมืองเปิดขึ้นโดยมีนักการเมืองจากการเลือกตั้งเข้ามามีอำนาจ ทำให้อำนาจเปลี่ยนมือบ่อย กลุ่มทุนไทยปรับตัวเพียงแค่อ้างสัมพันธ์กับนักการเมืองให้ครบทุกกลุ่ม สภาพแวดล้อมเช่นนี้ทำให้ทุนนิยมไทยไม่สามารถพัฒนาได้ ชนชั้นนำทางธุรกิจไทยขาดความกล้าหาญในการนำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสู่สังคมไทยในฐานะกรรมาชีพรุ่นแรก และล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างยั่งยืนและทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งความล้มเหลวดังกล่าวได้กลับมาหลอกหลอนตนเองในวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในอีกทศวรรษถัดมา ชนชั้นนำทางธุรกิจไทยจึงเป็นได้เพียงกระจะกะสะท้อนสังคมมากกว่าที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำเชื้อชาติไทยและนักธุรกิจเชื้อสายจีนเป็นสถาปัตยกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการลงทุนภาคการผลิต ชนชั้นนำทางธุรกิจเลือกที่จะลงทุนในด้านต่างๆที่รอบล้อมภาคการผลิตที่มีความเสี่ยงต่ำกว่า ด้วยการผูกขาดนายทุนเชื้อสายจีนเลือกทำธุรกิจการเดินเรือ, การธนาคาร, การส่งออก และการประกันภัย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายรัฐ จากการนำเข้าสินค้าเป็นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าในต้นทศวรรษที่ ๒๕๐๐ หลังแผนพัฒนาประเทศฉบับที่หนึ่ง นายทุนเชื้อสายจีนที่ได้รับสัมปทานเป็นผู้เชื้อเชิญให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนในลักษณะหุ้นส่วนในประเทศไทยมากกว่าที่จะพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นของตนเอง รัฐบาลเริ่มตั้งกำแพงภาษีสินค้านำเข้าให้สูงเพื่อสนองกับนโยบายดังกล่าว ผลคือภาคการผลิตครอบงำโดยทุนไทยเชื้อสายจีนที่นำเข้าหุ้นส่วนและเทคโนโลยีจากต่างชาติ รัฐบาลสนับสนุนนายทุนจีนมากกว่าที่จะช่วยเหลือผู้ประกอบการขนาดย่อมให้แข่งขันและเติบโตได้ ความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยรัฐกลายเป็นโอกาสทางธุรกิจของกลุ่มทุนที่ใกล้ชิดทางการเมือง โมเดลการสะสมทุนคือ การวางแผนพัฒนาประเทศ – ออกสัมปทานให้กลุ่มทุน –

หาหุ้นส่วนต่างชาติ - สร้างอุตสาหกรรม - หลบหลังกำแพงภาษี ผลของการสะสมทุนลักษณะนี้คือกำไร มหาศาลและการเติบโตที่ไม่ยั่งยืน องค์การทางธุรกิจไม่มีแรงจูงใจให้ปรับตัวรับกับการแข่งขันและแรงกดดัน ทางธุรกิจเลย

กลไกการอุปถัมภ์ระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองและกลุ่มทุนมีอยู่สี่ประการได้แก่ การปกป้อง ธุรกิจจากการเข้ามาของทุนต่างชาติ, การกำกับจำนวนผู้เล่นผ่านการออกสัมปทาน, การกีดกันการแข่งขัน จากสินค้านำเข้าด้วยกำแพงภาษีขาเข้าที่สูง, การเข้าซื้อกิจการจากรัฐในราคาต่ำ, และการใช้อำนาจเอาเปรียบเจ้าหน้าที่เมื่อการเจรจาผลประโยชน์เข้าสู่ชั้นศาล

การป้องกันการเข้ามาลงทุนของทุนต่างชาติกระทำกระทำผ่านประกาศคณะปฏิวัติที่ ๒๘๑ (พศุจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕) ซึ่งห้ามไม่ให้ต่างชาติทำธุรกิจหลายประเภท เช่น การผลิตปูนซีเมนต์ (สยาม ซีเมนต์), การปลูสดั้วและค้าขายสินค้าเกษตร (ซีพี), การปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาล (มิตรผล) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการออกกฎหมายพิเศษเพื่อธุรกิจเฉพาะอีกเช่น พ.ร.บ. ธนาคารพาณิชย์ ๒๕๐๕ เป็นต้น ใน พ.ร.บ. ฉบับนี้ มีการกำหนดให้ต่างชาติไม่สามารถถือหุ้นในธนาคารพาณิชย์ไทยได้เกินร้อยละ ๒๕²⁷ นอกจากนี้ งานศึกษาของอภิชาติยังชี้ให้เห็นถึงความพยายามของกลุ่มธุรกิจธนาคารที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ในการกำหนดกฎกติกาการแข่งขันหลายครั้งโดยอาศัยอำนาจนักรบการเมืองด้านข้อเสนอที่ไม่เป็นประโยชน์ ต่อตนเองที่เสนอโดยเทคโนโลยีแคเรต เช่น กรณีสถาบันประกันเงินฝากหรือกรณีการให้อำนาจกับธนาคารแห่งประเทศไทยในการเข้าไปจัดการปัญหาที่เชื่อว่าจะมีปัญหา²⁸

การกำกับจำนวนผู้เล่นผ่านการทำสัมปทานเห็นได้จากธุรกิจ เช่น ธุรกิจการโทรทัศน์, ธุรกิจการ โทรคมนาคม และ สัญญาช่อง ๓ และสัมปทานมือถือ เป็นต้น ในกรณีของบริษัทบางกอกเอ็นเตอร์เทน เม้นต์จำกัด ผู้ดำเนินกิจการโทรทัศน์ช่องสาม ได้สัญญาสัมปทานฉบับแรกจากองค์การสื่อสารมวลชนแห่ง ประเทศไทยครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งสัญญาฉบับนี้กำหนดให้สัมปทานหมดลงในปีพ.ศ. ๒๕๓๒ ทว่า สัญญาดังกล่าวยังมีชีวิตจนถึงปัจจุบันด้วยการเจรจาแก้ไขเป็นครั้งๆ สัญญาฉบับนี้ได้รับการแก้ไขทั้งหมด ๓ ครั้งจนถึงปัจจุบันทำให้บริษัท บางกอกเอ็นเตอร์เทนเม้นต์ จำกัดได้รับสัมปทานต่อเนื่องมากกว่า ๓๐ ปีโดยไม่ต้องเปิดประมูล การแก้ไขครั้งสุดท้ายมีกำหนดหมดอายุสัญญาจนถึงปีพ.ศ. ๒๕๖๓²⁹ การผูกขาด สัญญาโดยไม่เปิดประมูลแข่งขันทำให้บริษัทบางกอกเอ็นเตอร์เทนเม้นต์จำกัดมีอัตรากำไรสูงกว่าค่าเฉลี่ย ของบริษัททั่วไปมหาศาล ในปีที่ ๒๕๕๒ กำไรสุทธิของบริษัท ปีซีซีเวิลด์ เท่ากับ ๒,๗๒๐ ล้านบาทคิดเป็น ร้อยละ ๓๐ ของยอดขาย บริษัทมีกำไรเป็นลำดับที่ ๗๗ ในประเทศไทย

27 มาตรา ๕ พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๕

28 อภิชาติ ส., อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๔-๑๔๖

29 คู่สัญญาร่วมดำเนินกิจการส่งโทรทัศน์สีระหว่างองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย กับบริษัทบางกอกเอ็นเตอร์เทนเม้นต์ จำกัด และฉบับแก้ไขครั้งที่ ๑ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕, ครั้งที่ ๒ ลงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ และครั้งที่ ๓ ลงวันที่ ๒๕๓๒

ตัวอย่างที่ดีในการพูดถึงการปกป้องอุตสาหกรรมด้วยกลไกภาษีสามารถแสดงให้เห็นดีที่สุดผ่านการให้สัมภาษณ์ของนายวรรณ ชันชื้อ ซึ่งเป็นหนึ่งในนักธุรกิจชั้นนำของประเทศและครั้งหนึ่งเคยเป็นประธานรัฐสภา วรรณเป็นหนึ่งในบุคคลที่เสียภาษีรายได้บุคคลธรรมดาเป็นอันดับหนึ่งใน ๒๕๐ คนแรกของประเทศไทยจากการเปิดเผยของกรมสรรพากรในปีพ.ศ. ๒๕๒๔ วรรณให้สัมภาษณ์ว่า “มันเป็นเรื่องสำหรับผู้บริโภคจะต้องเสียสละ...มันเป็นเรื่องที่ต้องเสียสละเพื่อให้อุตสาหกรรมเหล่านั้นอยู่ได้ ดูกันง่าย ๆ อย่างเช่นน้ำตาล ตอนนี้น้ำตาลกิโกละ ๑๐-๑๑ บาท เราสั่งซื้อจากข้างนอกกิโกละ ๓ บาทไม่ดีกว่าหรือ หรือปูนซิเมนต์อันนี้ลองเราเปิดสิ ปูนซิเมนต์บ้านเราอยู่ไม่ได้แน่ เมืองนอกมันท่วมเข้ามาตายเลย อยู่ไม่ได้ ฟังหมด สิ่งทอก็เหมือนกัน เราภูมิใจกันหนักหนาลองเปิดดูสิ ต่างประเทศมันท่วมตายอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นอุตสาหกรรมบ้านเรามันจึงอยู่ได้ด้วยความคุ้มครองป้องกัน คุณบอกมาเลยว่ามีอุตสาหกรรมไหนที่อยู่ได้โดยที่รัฐบาลไม่ต้องปกป้อง เกือบจะไม่มีเลย ผมไม่กล้าบอกว่าเอ็บไซลูทิลไม่มี แต่เกือบไม่มีเลย เอ้า...ว่ามาตั้งแต่ปูนซิเมนต์ สิ่งทอ เบียร์ เหล้า มันทั้งนั้น... การชั่งน้ำหนักนี้แหละมันเป็นเรื่องน่าคิด โครงการปิโตรเคมีคัล ทั้งหมดของเราที่มัน ล้มลุกคลุกคลานอยู่ก็เพราะเรื่องนี้ เพราะถ้าพูดตามความเป็นจริงหลายโครงการต้นทุนมันสูงมาก เมื่อเทียบกับของต่างประเทศ อย่างปุ๋ย ปุ๋ยนอก มันถูกกว่าเยอะ แต่มันจะถูกอย่างนี้ตลอดไปหรือไม่เราไม่รู้ บางปีมันถูกบางปีมันก็แพง เราควรจะตั้งหรือไม่ตั้งโรงปุ๋ย ก็จะต้องมาชั่งน้ำหนักกันดู” ในทำนองเดียวกัน สำหรับโครงการผลิตเครื่องยนต์ดีเซล สำหรับรถ "ปิคอัพ" ซึ่งอีซูซุเป็น ๑ ใน ๔ กลุ่มที่ยื่นเรื่องขอส่งเสริมจากบีโอไอ อยู่ในขณะนี้ สำหรับทัศนะของ วรรณ ชันชื้อ ประธานกลุ่มบริษัทเครื่องอีซูซุก็มองว่า เป็นเรื่องสำหรับผู้บริโภคจะต้องเสียสละ ยอมซื้อรถราคาแพงขึ้นหน่อย คุณภาพอาจจะดีกว่าต่างประเทศ เพื่อให้อุตสาหกรรมผลิตเครื่องยนต์ดีเซลของไทยสามารถพัฒนาต่อไปได้³⁰

การใช้อำนาจเอาเปรียบเจ้าหน้าที่เมื่อการเจรจาผลประโยชน์เข้าสู่ชั้นศาลเห็นได้จากกรณีบริษัทสยาม สตรีบิลล์ จำกัด (SSM)³¹ หนึ่งในผู้ผลิตเหล็กรายใหญ่ประเทศไทยก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อนวิกฤตบริษัทกู้เงินระยะยาวเพื่อลงทุนในโครงการเหล็กที่ร่อนจากธนาคารต่างชาติก่อนเป็นเงิน ๑๙๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยมีบริษัทซุมิโตโม คอร์ปอเรชั่นและบริษัทอิโตชู คอร์ปอเรชั่นจำกัดเป็นผู้ให้กู้หลัก (เนื่องจากทั้งสองบริษัทเป็นผู้จัดหาเครื่องจักรให้ SSM ดังนั้นเมื่อ SSM เข้าสู่กระบวนการล้มละลาย ทั้งสองบริษัทจึงกลายเป็นเจ้าหนี้) นอกจากนี้ยังมีเงินกู้ระยะยาวจากธนาคารในประเทศอีกประมาณ ๑๖๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเงินกู้สกุลบาทอีกประมาณ ๓,๐๐๐ ล้านบาท บริษัทเข้าสู่กระบวนการล้มละลายเพื่อปรับโครงสร้างในปีพ.ศ. ๒๕๔๔ ในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ เจ้าหนี้มีมติยอมรับแผนฟื้นฟูของลูกหนี้ที่เสนอให้ลดหนี้จาก ๖๓,๐๐๐ ล้านบาทเหลือเพียง ๖,๗๐๐ ล้านบาทหรือลดหนี้มากกว่าร้อยละ ๘๐ และทำการลดทุนจดทะเบียนจาก ๕,๐๐๐ ล้านเหลือ ๕๐ ล้านบาท จากนั้นออกหุ้นเพิ่มทุนใหม่ให้แก่บริษัท Superior Oversea

³⁰ ไพศาล มังกรไชยา, “วรรณ ชันชื้อ ทำงานเจียบๆ รวยเสียบ,” ผู้จัดการรายเดือน (พ.ย. ๒๕๒๔).

³¹ กรณีศึกษาที่สรุปความจาก

(๑) แบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี, บริษัท จีสตีล จำกัด (มหาชน), ๓๑ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๔๙

(๒) จีสตีลจ่อถือหุ้นใหญ่เอ็นเอสเอ็ม ชีฮันนี่ ๘ พันล้านหวังขึ้นผู้นำธุรกิจเหล็ก, ผู้จัดการรายวัน, ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙

(๓) เจ้าหนี้ยื่น SSM จะยื่นฎีกา รัฐบาลปลดบับจับตาดูคดีนี้, ผู้จัดการรายวัน, ๑๔ ธ.ค. พ.ศ. ๒๕๔๖

ประเทศไทย จำกัด³² เป็นจำนวนเงิน ๕๐๐ ล้านบาท ทำให้บริษัทนี้กลายเป็นผู้ถือหุ้นร้อยละ ๙๑ หลังการปรับโครงสร้างหนี้และการเพิ่มทุน SSM เปลี่ยนชื่อเป็นบริษัท GSteel จำกัด (มหาชน) และมีภาระหนี้เหลือเพียง ๑,๒๐๐ ล้านบาท ณ วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์อีกครั้งในปีพ.ศ. ๒๕๔๗ หลังจากนั้น Gsteel เข้าซื้อบริษัทนครไทยสตีล จำกัด ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ในเดือนมีนาคมปีพ.ศ. ๒๕๕๔ บริษัท Arcelor Mittal ได้เข้าซื้อหุ้นเพื่อทุนของ Gsteel ในสัดส่วนร้อยละ ๔๐ คิดเป็นเงิน ๗,๕๐๐ ล้านบาท

ในกระบวนการล้มละลาย บริษัทสยามพาวเวอร์เจเนอเรชั่น จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทของสมศักดิ์เช่นกัน ที่ตั้งขึ้นเพื่อจ่ายไฟให้กับ SSM เข้าฟ้อง SSM เพื่อขอทวงหนี้จำนวน ๓๕,๐๐๐ ล้านบาทที่อ้างว่ามีอยู่จากสัญญาให้บริการพลังงานที่ทำกับ SSM ในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เพราะบริษัทสยามพาวเวอร์ตั้งขึ้นเพื่อขายไฟฟ้าเชิงพาณิชย์ให้กับ SSM (แม้ในเวลาที่ยังไม่ได้ลงทุนและไม่มีความพร้อมในการจ่ายไฟให้ SSM ก็ตาม) ถึงแม้ว่าจำนวนหนี้สูงเกินความมีเหตุมีผลแต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ของไทยก็ยอมรับคำขอรับชำระหนี้ของบริษัทสยามพาวเวอร์ฯ เต็มจำนวน ทำให้สยามพาวเวอร์กลายเป็นเจ้าหนี้ใหญ่และมีสิทธิลงคะแนนเสียงด้วยคะแนนร้อยละ ๕๘,๓๖ เจ้าหนี้ชาวญี่ปุ่นและบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมมีหนี้รวมกัน ๒๖,๓๐๐ ล้านบาทซึ่งเป็นหนี้จริง สยามพาวเวอร์จึงโหวตยอมรับการแผนฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ที่ให้เจ้าหนี้ลดหนี้ถึงกว่าร้อยละ ๘๐ การกระทำของสมศักดิ์ดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้เจ้าหนี้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหนี้ชาวญี่ปุ่น

การเข้าซื้อกิจการจากรัฐในราคาที่ต่ำผ่านสายสัมพันธ์ระหว่างนายทหารในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๐๐ ถึงทศวรรษที่ ๒๕๑๐ เป็นหนึ่งในรูปแบบการสะสมทุนของกลุ่มทุนที่ขยายปีกกิจการของตนเองในทศวรรษที่ ๒๕๒๐ การเปลี่ยนนโยบายการลงทุนโดยรัฐเป็นลักษณะเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการลงทุนจากเอกชนในช่วงที่อำนาจการเมืองยังกระจุกตัวและปราศจากกลไกการตรวจสอบเปิดโอกาสให้เกิดการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐโดยไม่ต้องลงทุนหรือหากมีการลงทุนก็มีความเสี่ยงต่ำหากสามารถเข้าถึงสายสัมพันธ์แห่งอำนาจได้ ตระกูลรัตนรักษ์โดยนายชวน รัตนรักษ์ เข้าถือหุ้นในธนาคารกรุงศรีอยุธยาด้วยความสัมพันธ์อันดีกับประภาส จารุเสถียรสายสัมพันธ์นั้นโยงมาถึงรุ่นถัดมา บริษัทกรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของสัมปทานโทรทัศน์สีในช่อง ๗ รับสัมปทานจากกองทัพบก บริษัทกรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุมีถูกตั้งขึ้นโดยนางเวดี ซึ่งน้องสาวของประภาสเองในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งขณะนั้นประภาสดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกอยู่ โดยที่บริษัท กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุนั้นเป็นการร่วมทุนกันระหว่างตระกูลกรรณสูต - จารุเสถียร - รัตนรักษ์ นางเวดีแต่งงานกับนายสุชาติ กรรณสูต ในจำนวนบุตรทั้งสามคนของทั้งคู่มีบุตรสาวคนหนึ่งชื่อสุรางค์ สุรางค์เป็นผู้บริหารช่อง ๗ ในนามของบริษัทกรุงเทพโทรทัศน์ และวิทยุอยู่นาน ภายหลังจากสุรางค์แต่งงานกับตระกูลเปรมปรีดิ์ และยังบริหารงานในช่อง ๗ อยู่เป็นที่รู้จักในนาม “คุณ

³² ผู้ถือหุ้นของบริษัทนี้คือคุณหญิงปัทมา ลีสวัสดิ์ตระกูล (ร้อยละ ๒๙.๔) และบริษัทมาโค เวลท์ อินเวสเมนต์ จำกัด ซึ่งจดทะเบียนในหมู่เกาะบริติช เวอร์จิน (ร้อยละ ๒๕.๓), นายเอกเพชร ชันชื้อ (ร้อยละ ๑๙.๘), นางชวนพิศ พัฒนา (ร้อยละ ๑๕.๓) และนางเวดี ธาราไชย (ร้อยละ ๑๐)

แดง” แต่ตำแหน่งประธานบริษัทเป็นของนายกฤต รัตนรักษ์ ลูกชายของนายชวน รัตนรักษ์อดีตเจ้าของธนาคารกรุงศรีอยุธยา กลุ่มทุนอื่นๆก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กลุ่มศรีกรุงวัฒนา (หรือกลุ่ม Metro ในภาษาอังกฤษ) ของนายสว่าง เลหาทยเกิดจากการซื้อโรงงานปุ๋ยแม่เกาะจากรัฐบาลไทยในทศวรรษที่ ๒๕๑๐ ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัท ไทยเซ็นทรัลเคมี จำกัด บริษัทนี้กลายเป็นเรือธงของกลุ่มศรีกรุงวัฒนาซึ่งยึดตลาดปุ๋ยในประเทศไทยในช่วงนั้นได้ถึงร้อยละ ๗๖³³ สุกรี โพธิ์รัตน์กูรเริ่มธุรกิจสิ่งทอด้วยการเช่าโรงงานปั่นด้ายและสิ่งทอจากรัฐบาล ภายหลังร่วมทุนกับชำนาญ เพ็ญชาติ ลูกเขยของจอมพลถนอม กิตติขจร ในปีพ.ศ. ๒๕๐๒ เปิดบริษัท โรงงานอุตสาหกรรมผ้าไหมไทย จำกัด เพื่อทอผ้าไหมขายให้กับทหารเป็นต้น

ค. กลุ่มทุนไทยหย่าร้างกับความเป็นจีน

ก่อน ๑๔ ตุลาคม กลุ่มทุนจีนมีปัจจัยสามประการที่ทำให้คนไทยเชื้อสายจีนต้องรวมตัวกันอย่างแน่นแฟ้นในการสร้างอาณาจักรธุรกิจ ประการแรกคือคนจีนยังเป็นที่น่ารังเกียจของสังคมไทย เนื่องจากความเป็นจีนทำให้พวกเขาถูกดูแคลนจากชนชั้นนำทางการเมืองไทยว่าต่ำต้อย ไม่ภักดีต่อชาติ และ/หรือเป็นคอมมิวนิสต์ นักวิชาการบางท่านเรียกขานนักธุรกิจไทยเชื้อสายจีนว่า “ผู้ประกอบการที่น่ารังเกียจ”³⁴ ประการที่สองคือกลุ่มทุนไทยเชื้อสายจีนยังเล็งเกินกว่าที่จะสะสมทุนได้ลำพังเพียงตระกูลเดียว และประการที่สามคือการใช้เครือข่ายของกันและกันติดต่อสื่อสาร, เปลี่ยนข้อมูลและส่งเงินกลับไปยังประเทศจีน

ลักษณะการรวมกลุ่มมักรวมตัวกันจากถิ่นฐานที่อพยพ เช่นการรวมตัวกันของชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ๕ ตระกูลได้แก่ อี้จื่อเหลียง, เตชะไพบูลย์, เศรษฐสุภักดี, เอี่ยมสุธีร์, ศรีเพ็ญพุ่ม กลายเป็นอาณาจักรธุรกิจธนาคารศรีนคร หรือตระกูลล่าช้าผู้ก่อตั้งสมาคมจีนฮกเกี้ยนแห่งประเทศไทย เป็นผู้นำสมาคมหลายยุคหลายสมัย เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มทุนจีนในไทยยังมีการจัดการแต่งงานข้ามตระกูลเพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ทางธุรกิจอีกด้วย การแต่งงานข้ามตระกูลกันระหว่างสี่ตระกูลคือ หวังหลี, ล่าช้า, เศรษฐสุภักดี และบุลสุข³⁵ ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นทำให้การร่วมมือกันทางธุรกิจเป็นไปได้ง่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไว้เนื้อเชื่อใจกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเงิน

ภายหลัง ๑๔ ตุลาคม Suehiro ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มทุนจีนเริ่มสามารถสะสมทุนได้เพียงลำพังตระกูลเดียว เช่นในธุรกิจธนาคาร ตระกูลหลักในทั้งสี่กลุ่มเริ่มแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในกลุ่มธุรกิจอย่างชัดเจนในช่วงนี้โดยที่ลักษณะการร่วมกิจการของสมาคมจีนลดลง (ดูตารางที่ ๓) เช่น กลุ่มโสภณพนิชเพิ่ม

33 “ศรีกรุงฯ นักสู้ผู้ไม่เคยสิ้นหวัง”, ประชาชาติธุรกิจ, ๒๖-๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

34 อภิชาติ สถิตนิรมัย, รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ, พ้าเดียวกัน, กรุงเทพฯ ๒๕๕๖, หน้า ๓๐

35 แผนภูมิการแต่งงานข้ามตระกูลระหว่างสี่ตระกูลดังกล่าวได้ใน Suehiro, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๓

หุ้นในธนาคารกรุงเทพจากร้อยละ ๒๘.๗ ในปีพ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นร้อยละ ๓๒.๕ ในปีพ.ศ. ๒๕๑๔ กลุ่มเดอะ
 ไพบูลย์เพิ่มหุ้นของกลุ่มตนเองในธนาคารนครหลวงไทยจากร้อยละ ๑๑ ในปีพ.ศ. ๒๕๙๓ เป็นร้อยละ ๔๓.๙
 ในปีพ.ศ. ๒๕๒๕ กลุ่มรัตนรักษ์เพิ่มหุ้นของตนเองในธนาคารกรุงศรีอยุธยาจากร้อยละ ๒๕.๖ ในปีพ.ศ.
 ๒๕๐๗ เป็นร้อยละ ๔๓.๓ ในปีพ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๓ ตารางแสดงการถือครองหุ้นของตระกูลต่างในแต่ละธนาคารและช่วงเวลา³⁶

ธนาคารกรุงเทพ	2496	2507	2511	2514	2525
กระทรวงการคลัง	60	30	22.5	15.3	8.1
กรมโสตทัศนศึกษา	n.a.	28.7	32.3	32.5	32
ประภาส จารเสถียร			7.1	6.1	2.3
ธนาคารกสิกรไทย	2488		2513	2516	2522
กรมล.ช.อ.อ.	22		58.2	55.9	
กรมย.บ.อ.น.ช.อ.ย.	8		7.1	6.8	3.5
ราชวงศ์	n.a.		1.8	1.8	
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	2487	2507		2515	2522
ทลยส.พ.น.ม.ย.ง.ค. (กลม.ป.ร.ด.)	66				
ประภาส จารเสถียร		22		15	5.2
กลม.ร.ด.น.ร.ก.ษ.		25.6		43.3	37.8
ธนาคารนครหลวงไทย	2493			2515	2522
กลม.อ.อ.จ.อ.อ.อ.อ.	12.5			16.6	5.8
กลม.ศ.ร.พ.อ.ง.พ.ง.	5.7			1.6	1.1
กลม.ศ.ร.ช.ร.ก.ก.ด.	5			3.1	
กลม.ด.ช.ช.ไ.บ.บ.ล.ย.	11			18.5	43.9
ธนาคารเอเชีย	2482	2496		2515	2522
กลม.ป.ร.ด. (ม.ท.ว.ท.ย.ล.ย.ธ.ร.ร.ม.ศ.ส.ต.ร.)	62				
กลม.พ.ด.ม.น.ส.ก.ล.ด.ช.ว.น.อ.อ.ก.		61			
ประภาส จารเสถียร				7.6	
กลม.ก.น.ท.ม.าน.น.ท.				27.5	13
กลม.อ.อ.จ.อ.อ.อ.อ.				20	31.4
กลม.ด.ช.ช.ไ.บ.บ.ล.ย.				31.4	54.7

กลุ่มทุนเชื้อสายจีนค่อยๆแยกทางกับกลุ่มสมาคมจีนต่างๆที่เคยสร้างธุรกิจร่วมกันมาในทศวรรษ
 ที่ ๒๕๒๐ การแยกทางแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการจัดรูปแบบองค์ในระบบทุนนิยมที่ต้องการ
 ประสิทธิภาพในการบริหารงาน ซึ่งแตกต่างจากยุคแรกที่กลุ่มพ่อค้าจีนจำเป็นต้องสร้างธุรกิจร่วมกัน
 เนื่องจากยังไม่มีทุน, ความรู้, ประสบการณ์ หรือความแข็งแกร่งขององค์กรมากพอที่จะสร้างองค์การเพียง
 ลำพังตระกูลเดียว Suehiro ให้ข้อสังเกตสามประการเกี่ยวกับการแยกตัวระหว่างกลุ่มทุนกับสมาคมจีน

36 Suehiro, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๗

ต่างๆ ดังนี้³⁷ (๑) คนรุ่นลูกของกลุ่มทุนมักถูกส่งให้ศึกษาในต่างประเทศ คนรุ่นสองหรือสามในบางตระกูลจึงรับเอาชนบประเพณีความคิดจากประเทศตะวันตก คนกลุ่มนี้ไม่เห็นความสำคัญหรือประโยชน์ในสมาคมคนจีน แม้ว่าในรุ่นลูกหลาน กลุ่มทุนต่างๆ ก็ยังคงคบหาสมาคมกันอยู่ แต่กาลและเทศะที่ใช้ไม่ได้ผ่านสมาคม คนจีนที่ซึ่งชนบประเพณียังเป็นเหมือนเดิมอยู่ (๒) หน้าที่หนึ่งของสมาคมจีนในยุคก่อนคือการส่งเงินกลับประเทศจีนหรือทำหน้าที่แลกเปลี่ยนข้อมูล, สินค้าหรือบริการระหว่างคนจีนที่ยังอยู่ในแผ่นดินใหญ่และจีนโพ้นทะเล ในภาวะที่ระบบการเงินยังไม่เปิดเสรีการโอนเงินข้ามไปมาข้ามประเทศเป็นเรื่องที่ยากและวุ่นวาย กลุ่มทุนจึงใช้เครือข่ายสมาคมคนจีนทำหน้าที่ส่งผ่านเงินรวมถึงการซื้อขายข้าวของเครื่องใช้บางประการไปมาระหว่างสองประเทศ เมื่อระบบสื่อสาร, การเดินทางและการเงินระหว่างพัฒนาขึ้นตามเงื่อนไขของเวลา หน้าที่ของสมาคมจีนในฐานะสื่อกลางระหว่างการซื้อขายและการโอนเงินจึงเหลือน้อยลงหรือไม่มีเลย (๓) กลุ่มทุนเข้มแข็งมากขึ้นและไม่จำเป็นต้องพากการค้าขายภายในกลุ่มคนจีนด้วยกันอีก ตลาดในประเทศที่เติบโตอย่างรวดเร็วกับความเข้มข้นในการต่อต้านคนจีนลดลงทำให้กลุ่มทุนเชื้อสายจีนในประเทศสามารถสร้าง ความมั่งคั่งได้โดยการทำธุรกิจกับคนในประเทศ นอกจากนี้การเปิดให้ทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศ ทำให้กลุ่มทุนจีนไม่จำเป็นต้องพึ่งกลุ่มทุนจีนด้วยกันอีก กลุ่มทุนเชื้อสายจีนในประเทศสามารถสะสมทุนได้จากการระดมทุนจากทุนต่างชาติ อาจกล่าวได้ว่าช่วงเวลาลงหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นจุดเริ่มต้นของการล่มสลายของกลุ่มธุรกิจที่พึ่งพิงกันแบบเชื้อชาติ กลุ่มทุนไทยเชื้อสายจีนมีแรงจูงใจน้อยมากที่จะรักษาอัตลักษณ์ ความเป็นจีนของตนเอง ในทางกลับกันการมีอัตลักษณ์เป็นจีนอาจเป็นอุปสรรคต่อการสะสมทุนในประเทศ ไทยด้วยซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาการพัฒนาทางเศรษฐกิจในประเทศไทย เชื้อชาติได้กลายเป็นชุด คำอธิบายพื้นฐานชุดหนึ่งที่ใช้กันโดยแพร่หลาย ชั้นชั้นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคือชนชาติจีน บ้างว่าชนชาติจีนเป็นปรสิทของสังคม บ้างว่าชนชาติจีนเป็นคนฉลาด บ้างว่าชนชาติจีนเป็นคนค้าขายเก่ง การอธิบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยมีส่วนผสมของเชื้อชาติทำให้การอธิบายนั้นดูลึกลับและน่าสับสนเทห์ งานเขียนชิ้นนี้เห็นแย้งกับความคิดแบบเหมาวมดังกล่าว มายาคติที่ใช้แพร่หลายและจำเป็นต้องทำทนายมี ๓ ประการ ได้แก่

- ก. การกำหนดความเป็นไปของเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่งในสังคมนั้นมักมีลักษณะเป็นไปตามความต้องการของผู้มีอำนาจในสังคม ในอดีตจักรวรรดินิยมอังกฤษนำเข้าคนอินเดียและคนศรีลังกาจำนวนมากสู่สิงคโปร์และมาเลเซียเพราะคนอินเดียและคนศรีลังกาพูดภาษาอังกฤษได้และได้รับการศึกษาจากอังกฤษมาแล้ว จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่าคนอินเดียจำนวนมากในประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียทำอาชีพทนายความหรือผู้พิพากษาหรือรับราชการ มองในแง่แล้วคนอินเดียจึงไม่ได้เป็นทนายความหรือรับราชการเพราะดีเอ็นเอ เช่นเดียวกับคนจีนในประเทศไทยที่มักถูกมอง

³⁷ Suehiro, A., 2008, *Business Leaders in Contemporary Thailand: Politics, Business Circles and The Chinese Community*, ใน Shiraiishi, T. & Pongpaichit, P., *The Rise of Middle Class in Southeast Asia*, Kyoto – Kyoto University Press

ว่าค้าขายเก่งในสายเลือด ข้อเท็จจริงคือ รัฐบาลไทยห้ามไม่ให้คนจีนรับราชการ, ทำการเกษตรหรือถือครองที่ดิน คนจีนอพยพในไทยจึงต้องทำการค้าขายเพื่อการสะสมทุนในระดับปัจเจก

- ข. คนจีนมีลักษณะเหมือนกันหมดและเป็นตัวแทนของคนจีนทั้งหมดได้ การอพยพถิ่นฐานของคนจีนออกจากจีนแผ่นดินใหญ่เกิดขึ้นก่อนค.ศ. ๑๙๔๙ ซึ่งก่อนปีค.ศ. ๑๙๔๙ นั้นประเทศจีนยังไม่มีลักษณะเป็นจีนเดียว เห็นได้ชัดจากการมีภาษามากมาย ภาษาที่แตกต่างกันนั้นไม่เหมือนภาษาไทยที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยที่การออกเสียง แต่ออกเสียงไม่เหมือนกันเลย รัฐบาลประกาศให้ใช้จีนกลางเป็นภาษากลางเมื่อหลังปีค.ศ. ๑๙๔๙ เท่านั้น ความรู้สึกว่าเป็นจีนจึงเกิดขึ้นภายหลัง ไม่ได้เกิดขึ้นก่อนการอพยพ คนจีนกลุ่มต่างๆที่อพยพมาไม่ได้รู้สึกว่าเป็นคนจีนเหมือนกัน คนจีนอพยพในประเทศไทยมักประสบความสำเร็จมากกว่าคนจีนในถิ่นฐานที่ตนเองอพยพมา เพราะคนจีนที่เลือกออกจากประเทศจีนนั้นเลือกที่จะเสี่ยงด้วยตัวเอง ซึ่งต่างจากคนอื่นที่อพยพสู่เอเชียอาคเนย์ คนอื่นเดี่ยวนั้นมักถูกคัดเลือกมาโดยอังกฤษซึ่งโดยมาเลือกจากชนชั้นจัณฑาลในอินเดีย คนที่เลือกอพยพด้วยตนเองนั้นมักประสบความสำเร็จมากกว่าคนท้องถิ่นที่ตนเองทิ้งมา เช่นคนไอริชหรือคนอิตาลีในอเมริกาเป็นต้น สาเหตุมาจากกลุ่มผู้อพยพนั้นต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าโดยเสี่ยงเอาอนาคตของตนเป็นเดิมพัน การกล้าเสี่ยงนี้เองที่เป็นหัวใจของผู้ประกอบการอันเป็นลักษณะสำคัญของการพัฒนาทุนนิยม จากการศึกษาของ Skimmer พบว่าความเป็นจีนแปรผกผันกับความใหญ่ของธุรกิจและการมีหน้ามีตาในสังคม ยิ่งอาณาจักรธุรกิจใหญ่เท่าไร ความเป็นจีนยิ่งน้อยลงเท่านั้นเพื่อให้อัตลักษณ์ของตนเองใกล้เคียงกับผู้ปกครองมากที่สุด³⁸
- ค. มีหลักฐานมากมายว่าในประเทศไทยก็มีคนจีนที่ยากจนและมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างลำบาก ดังเช่นคำพูดที่ว่า “กุลี่จีน” หรือกรรมกรจีน เป็นต้น คนกลุ่มหลักกลุ่มแรกที่สนับสนุนและเป็นมวลชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็คือคนจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนจีนไม่ได้รวยทั้งหมด แต่กลับกันคนจีนที่มั่งคั่งกลับเป็นคนจีนอพยพกลุ่มน้อยในประเทศไทย อีกทั้งในหมู่คนจีนที่มั่งคั่งนั้นมีหลายคนี่พูดและเขียนภาษาจีนไม่ได้ มีเพียงชนชั้นนำทางธุรกิจไทยไม่กี่คนที่ยังนับได้ว่าเป็นจีนจริงๆ งานวิจัยชิ้นนี้ปฏิเสธมายาคติแบบโรแมนติกของการสร้างอาณาจักรธุรกิจอันยิ่งใหญ่ภายใต้ชั่วอายุคนเดียวของผู้ก่อตั้งอันปราดเปรื่อง มายาคติในลักษณะนี้มักอธิบายการเกิดขึ้นของธุรกิจขนาดใหญ่ด้วยการทำงานหนักและความปรีชาสามารถของผู้ก่อตั้งโดยละเลยถึงการสำรวจความสัมพันธ์เชิงอำนาจอื่นๆที่เป็นบริบทของการเติบโตใหญ่ของธุรกิจนั้นๆ ชนชั้นนำทางธุรกิจมักใช้วาทกรรม “เสือผืนหมอนใบ” ในการปกปิดลักษณะการสะสมทุนของตนเองที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจในสังคมเพื่อดึงทรัพยากรรัฐมาสนับสนุนการสะสมทุนของตนเอง หาใช่การสะสมทุนอิสระด้วยความสามารถของตนเองอย่างเดียวอย่างที่วาทกรรมนั้นชวนให้เชื่อไม่

38 Skinner, W.G., *Leadership and Power in The Chinese Community of Thailand*, Cornell university Press, 1985, หน้า ๒๓๓

ง. ไทยไม่มีวิฤติภาวะเพียงพอในการบริหารการสะสมทุน

ทศวรรษที่ ๒๕๓๐ คือยุคทองของนายทุนไทย ไม่มีช่วงใดในประวัติศาสตร์ที่นายทุนไทยจะสะสมความมั่งคั่งได้เท่านี้มาก่อน ลักษณะการสะสมความมั่งคั่งขนาดนี้เกิดขึ้นในชั่วคนเดียว นายทุนอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคนมีฐานะมาก่อน ความมั่งคั่งมหาศาลจึงเป็นของประหลาดสำหรับพวกเขา และการบริหารความมั่งคั่งนั้นเป็นประสบการณ์ที่ใหม่สำหรับทุกคน ลักษณะที่แสดงถึงความอ่อนด้อยในประสบการณ์ของชนชั้นนำทางธุรกิจกับการบริหารการสะสมทุนให้ต่อเนื่องไปแสดงออกให้เห็นสามประการ คือ

(๑) การนำความมั่งคั่งที่สะสมได้จากกำไรของเงินลงทุนรอบแรกๆ ไปลงทุนในกิจการอื่นที่ตนเองไม่มีความถนัดหรือไม่เกี่ยวข้องของกับธุรกิจหลักของตนเอง การลงทุนในธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องมิให้เห็นในชนชั้นนำทางธุรกิจเกือบทุกกลุ่ม เหตุผลหนึ่งที่อาจอธิบายการลงทุนในอุตสาหกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องของกับธุรกิจหลักอาจอธิบายได้ว่าเมื่อชนชั้นนำทางธุรกิจเริ่มมีความมั่งคั่งก็ต้องการการยอมรับจากสังคม การลงทุนในธุรกิจการเงินหรือการธนาคารกลายเป็นที่หมายปองและเป็นเป้าหมายการเดินทางในเส้นทางการสะสมทุนของคนหลายคน การลงทุนในธุรกิจที่แปลกออกไปทำให้ชนชั้นนำสามารถปะทะกลุ่มคนที่เหมือนกัน และแสดงให้เห็นถึงความสามารถของพวกเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขาเป็นเงินและเป็นพ่อค้า ซึ่งต่ำต้อยกว่าข้าราชการและชนชั้นสูงในสามัญสำนึกของคนทั่วไป ข้อเสียคือการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้บริหารขาดเวลาในการมุ่งเน้นสร้างธุรกิจหลักของตนเองให้แข็งแกร่ง และเป็นการดึงทรัพยากรทางการเงินออกจากธุรกิจหลัก ชนชั้นนำทางธุรกิจหลายกลุ่มล้มเพราะใช้ธุรกิจหลักเป็นเสาหลักในธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องจนทำให้ธุรกิจหลักล้มลง ชนชั้นนำยอมตัดเนื้อตัวเอง ยอมรับการขาดทุนและตัดธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องทิ้งในการปรับตัวหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

(๒) การจัดองค์กรที่ไม่มีระเบียบแบบแผน การตั้งบริษัทใหม่ของชนชั้นนำทางธุรกิจมีลักษณะเป็นไปตามอำเภอใจ การจัดตั้งองค์กรในสังคมที่มีวิวัฒนาการการสะสมทุนที่ทันสมัยแล้วนั้น ประเภทธุรกิจที่เหมือนกันมักอยู่ภายใต้บริษัทใหญ่เพียงบริษัทเดียว ในกรณีของประเทศไทย ชนชั้นนำทางธุรกิจมักใช้ชื่อตนเองลงทุนในบริษัทต่างๆ โดยตรง หรือบางครั้งใช้ชื่อส่วนตัวลงทุนร่วมกับบริษัทที่เป็นของตนเอง การจัดโครงสร้างองค์กรเช่นนี้ทำให้บริษัทของไทยใหญ่น้อยกว่าความเป็นจริงเพราะการรวมงบการเงินไม่สามารถเป็นไปได้ ผลของการจัดองค์กรในรูปแบบนี้คือ (๑) การบริหารและ/หรือการกระจายทรัพยากรข้ามบริษัทให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นไปได้ยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดหาเงินทุน, (๒) การบริหารการเงินหรือการมองการเงินและวิเคราะห์สถานะทางการเงินของกลุ่มเป็นไปได้ยาก, (๓) อำนาจการบริหารถูกโยนให้กลับขึ้นไปถึงเจ้าของกิจการเพียงคนเดียว ทำให้ธุรกิจขาดการเอาใจใส่ที่เพียงพอจากผู้มีอำนาจสูงสุด, (๔) การประสานงานและการสื่อสารข้ามบริษัททำได้ไม่เต็มที่, และ (๕) การนำนโยบายจากส่วนกลางอาจไม่สอดคล้องหรือไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้องค์กรขาดพลัง และ

(๓) การขาดการมุ่งเน้นในการพัฒนาประสิทธิภาพและนวัตกรรมในกระบวนการ, สินค้า หรือบริการขององค์กร สามเหตุผลที่อาจใช้อธิบายการขาดนำเสนอนวัตกรรมหรือการพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้แก่ (๑) การที่ชนชั้นนำทางธุรกิจส่วนใหญ่มีพื้นเพจากการเป็นพ่อค้ามาก่อน ไม่มีความรู้อย่างจริงจังในสินค้าและ/หรือกระบวนการผลิต ต่างจากชนชั้นช่างฝีมือที่เป็นกรรมพิยุคแรกในยุโรปตะวันตก, (๒) การที่ตลาดขาดการแข่งขันอย่างเพียงพอ ไม่มีคู่แข่งคอยกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว และ (๓) การพยายามเข้ามาลงทุนของต่างชาติในประเทศไทยที่ทำให้ชนชั้นนำไทยคิดว่าจับมือเป็นพันธมิตรดีกว่าการเข้าแข่งขัน วิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ พิสูจน์ให้เห็นว่าเมื่อองค์ทางธุรกิจไม่มีเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใดๆที่เป็นจุดแข็งของตนเอง พลังหรืออำนาจต่อรองทางธุรกิจจะมีน้อยหรือไม่มีเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับหุ้นส่วนต่างชาติที่เมื่อตลาดและระบบเศรษฐกิจเริ่มเปิดขึ้นชนชั้นนำทางธุรกิจในประเทศก็มีอำนาจต่อรองน้อยลง บางรายถึงกับต้องยอมขายหุ้นและปล่อยอำนาจการบริหารออกไปเนื่องจากไม่มีเทคโนโลยีเพียงพอที่จะรักษาอาณาจักรธุรกิจตนเองไว้ได้

กลุ่มอุตสาหกรรมยานยนต์เป็นตัวอย่งที่ดีของการขาดการพัฒนาทักษะการบริหารองค์กรและเทคโนโลยี ก่อนวิกฤตปีพ.ศ. ๒๕๔๐ สยามนิสสัน, มิตรชุบิชิ และยามาฮ่ายังเป็นของและบริหารโดยกลุ่มพรประภา, กลุ่มลี้อีสระนุกูล/พรรคเซษฐี และกลุ่มณรงค์เดช ตามลำดับ กลุ่มของนายวรรณ ชันชื่อและนายพงษ์ สารสินและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทในบริษัทอีซูซุและโตโยต้า แต่ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ ไม่ปรากฏว่ากลุ่มใดมีอำนาจบริหารหรือดำรงสถานะผู้ถือหุ้นใหญ่ได้อีกเลย

กลุ่มคุณหญิงพรทิพย์ ณรงค์เดชขายหุ้นทั้งหมดให้บริษัทยามาฮ่าในปีพ.ศ. ๒๕๔๓ แล้วเปลี่ยนชื่อจากบริษัท สยามยามาฮ่า เป็นบริษัท ไทยยามาฮ่า จำกัด ส่วนนายพรเทพ พรประภาขายหุ้นร้อยละ ๕๐ ให้บริษัทนิสสันประเทศไทยปุ่นในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ทำให้หุ้นของบริษัทสยามนิสสันอโต้โมบิลล์ของกลุ่มพรประภาลดลงจากร้อยละ ๗๕ เหลือร้อยละ ๒๕ และหมดสิ้นอำนาจบริหารไป วรรณ ชันชื่อ, พงษ์ สารสิน, และจตุติ บุญสูง ภายหลังจากต้องขายหุ้นข้างมากให้แก่บริษัทอีซูซุ ประเทศไทยปุ่น ปัจจุบันทั้ง ๓ ตระกูลถือหุ้นรวมกันในบริษัท อีซูซุ มอเตอร์ ประเทศไทย จำกัดอยู่ร้อยละ ๐.๒๙ (ณ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)³⁹ และในบริษัทตรีเพชร อีซูซุ จำกัดอยู่ร้อยละ ๙.๔๗ (ณ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)⁴⁰, โตโยต้าร่วมทุนกับสยามซีเมนต์ กลุ่มสยามซีเมนต์ลงทุนในบริษัทชิ้นส่วนยานยนต์หลายบริษัท ก่อนที่ตัดสินใจทิ้งธุรกิจยานยนต์และชิ้นส่วนหลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ปัจจุบันสยามซีเมนต์ถือหุ้นในบริษัทโตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทยจำกัดร้อยละ ๑๐ (ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓)⁴¹, ฮอนด้าร่วมทุนกับ

³⁹ รายงานการประชุมผู้ถือหุ้นของบริษัท, กระทรวงพาณิชย์ [ออนไลน์], ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔. แหล่งที่มา www.corpus.bol.co.th/Corpus

⁴⁰ รายงานการประชุมผู้ถือหุ้นของบริษัท, กระทรวงพาณิชย์ [ออนไลน์], ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔. แหล่งที่มา www.corpus.bol.co.th/Corpus

⁴¹ รายงานการประชุมผู้ถือหุ้นของบริษัท, กระทรวงพาณิชย์ [ออนไลน์], ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔. แหล่งที่มา www.corpus.bol.co.th/Corpus

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และปัจจุบันทุนลดรางวัลยังถือหุ้นอยู่จำนวนร้อยละ ๑๐ (ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓)⁴²

จ. เกิดกลุ่มทุนใหม่ๆจากภาคอุตสาหกรรมใหม่

แผนภูมิที่ ๔ แสดงสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทย กลุ่มทุนที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร (โดยเฉพาะการค้าข้าว) ไม่สามารถคงสถานะการเป็นกลุ่มทุนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศได้ เช่น กลุ่มแสงทองไรซ์ อันดับ ๑๗ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๓, กลุ่มเมโทรของเลาหทัย อันดับที่ ๙ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๓ และ ๒๑ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๙, กลุ่มแหลมทองสหการของคณาธนะวานิชย์ อันดับที่ ๓๑ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๓, อันดับที่ ๘๘ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๙, กลุ่มกมลกิจของเอี่ยมสุรีย์ อันดับที่ ๗๗ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๓ บริษัทเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ ๒๕๓๐ แล้วไม่เคยติดอันดับบริษัทที่ใหญ่ที่สุด ๑๐๐ อันดับแรกได้อีกเลย ธุรกิจหลักของบริษัทเหล่านี้คือการค้าข้าวและ/หรือการแปรรูปสินค้าเกษตรขั้นปฐมภูมิ อย่างไรก็ตามกลุ่มธุรกิจเกษตรที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้และแปรรูปสินค้าเกษตรในระดับทุติยภูมิได้ยังสามารถคงตำแหน่งไว้ได้ เช่นกลุ่มซีพี และกลุ่มเบทาโกร เป็นต้น กลุ่มซีพีติดอันดับครั้งแรกปีพ.ศ. ๒๕๒๙ ส่วนกลุ่มเบทาโกรปีพ.ศ. ๒๕๔๒

นอกจากกลุ่มธุรกิจเกษตรแล้ว อีกกลุ่มธุรกิจหนึ่งที่บทบาทน้อยลงในช่วงปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ได้แก่กลุ่มธุรกิจสิ่งทอ บริษัทเทียนจิน โพลีเอสเตอร์, บริษัทบีไอและบริษัทไทยเมลอนที่อยู่ในกลุ่มสิ่งทอล้วนเป็นบริษัทที่ติดอันดับบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในทศวรรษที่ ๒๕๒๐ และหลุดไปในช่วงต้นทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ทั้งสิ้น

ในทางกลับกัน ทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เป็นการก่อร่างสร้างตัวของกลุ่มธุรกิจใหม่ๆ กลุ่มค้าปลีกก้าวขึ้นเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในปลายทศวรรษที่ ๒๕๓๐ และต้นทศวรรษที่ ๒๕๔๐ เช่น กลุ่มเซ็นทรัล, บริษัทเอกชัยดิสทริบิวชันซิสเต็ม (เจ้าของกิจการเทสโก้), บริษัทบีทีซี, บริษัทสยามแม็คโคร, บริษัทซีพีเซเว่น อีเลเว่น เป็นต้น กลุ่มโทรคมนาคมขึ้นอันดับในปีพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แก่บริษัท เอไอเอส และบริษัทแท็ค โดยอยู่ในอันดับที่ ๓๙ และ ๕๓ ตามลำดับ ธุรกิจกลุ่มสุราหลังจากการควมรวมธุรกิจสุรากลุ่มเดชะไพบูลย์ในช่วงปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ และต้นทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ธุรกิจสุราของกลุ่มเถลิง/เจริญ ก็ผูกขาดธุรกิจสุราในประเทศไทยและมีหลายบริษัทติดอันดับบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ๑๐๐ อันดับในปีต่างๆสลับกันไป เช่น สุรามหาพิชัยในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ อันดับที่ ๑๗ หรือบริษัทกิตติยานุญ ปีพ.ศ. ๒๕๔๒ อันดับ ๕๔ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้มีกลุ่มธุรกิจเกิดขึ้นใหม่ และกลายเป็นกลุ่มทุนที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจระดับชาติ แต่กลุ่มธุรกิจเหล่านี้ยังกระจุกตัวอยู่ในการเข้าร่วมสัมปทานกับรัฐ เช่น เทคโนโลยีและเอไอเอสคือ

⁴² รายงานการประชุมผู้ถือหุ้นของบริษัท, กระทรวงพาณิชย์ [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.corpus.bol.co.th/Corpus

คู่สัญญากับการโทรศัพท์แห่งประเทศไทยและองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือการประมวล
โรงงานสุราจากรัฐ เช่น กลุ่มบริษัทโรงงานสุราหลายบริษัทของนายเจริญ หรือการอยู่ในธุรกิจที่ได้รับการ
ปกป้องจากการแข่งขันจากต่างชาติ เช่นการค้าปลีก เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๔ บริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ๑๐๐ อันดับแรกในปีต่างๆ (เลือกเฉพาะบางบริษัท)

	1980	1986	1992	1999	2003	2009
	2523	2529	2535	2542	2546	2552
Thai Farmer Bank	15	13	6	10	24	25
Bangkok Bank	4	3	1	2	18	21
Siam Cement	7	14	10	7	59	
Metro	9	21				
Boonrod Brewery	11	31	23	72	58	32
Toyota Motors	10	25	9	11	41	2
Saeng Thong Rice	17					
Surathip Sinsamutr		34				
Siam City Cement	94	55	37	64		
Laem thong	31					
Teijin Plyester	26	58	96			
Serm Suk	46	70	51	67		
CP Intertrade		79	62			79
Thai Melon	50	84				
Red Bull		85	76			
TBI		86				
Chaiyaporn Rice		88				
Thai Petrochemical Industry		99	44	40	63	95
Saha Pathanapibul	58	98	85			
bank of ayudthaya	24	33	18	21		52
SCB	61	18	11	13	32	
Tri Petch Isuzu	20	36	12	68	14	22
Saha Union	38	26	28	54	95	
Sara Maharas		20		27		
Surathip (Central&South)		40				
Soon hua Seng	20	38	43	94		
ITD	42	93	48	50		99
Siam Motors	23	35	15	75	50	37
Kamol kij	74					
CP Feedmill			31	32	51	35
Thai Life Insurance		100	40	49	52	47
Central Department Store			61	65	67	72
Sura Mahathip			17	61		
Siam Macro			39	19	28	23
Beer Thai 1991				22	68	
Sangsom				20		
Ekkachai Distribution (TESCO)				32	16	12
AIS				39	12	19
CP 7-11				47	27	15
TAC				53	38	33
SahaViriya Steel	78			57	40	63
Sura Mahathip South				25		
BigC				81	25	24
Betago				82	31	
YLG Bullion International						8
Kritayaboon						54

ทุนไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

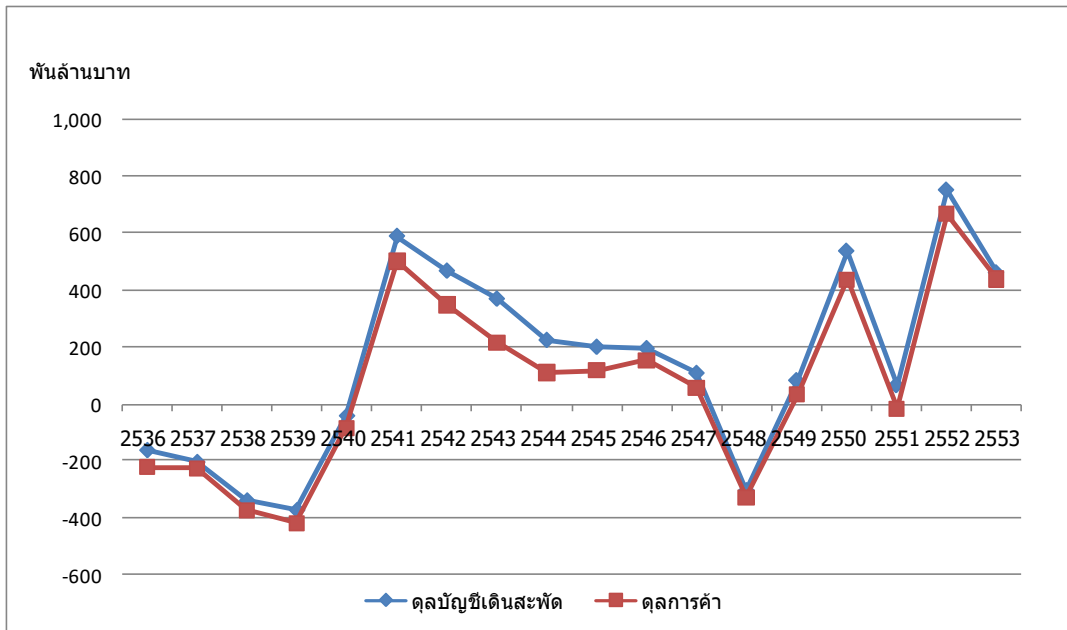
วิกฤตเศรษฐกิจนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อกลุ่มทุนไทย ช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ระหว่างปี ๒๕๓๐-๒๕๓๙ ดุลบัญชีเดินสะพัดของไทยก่อนการลดค่าเงินบาทดุลอย่างต่อเนืองประเทศไทยขาดดุลการค้าอย่างหนักพ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาลที่สมัยพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธประกาศลอยตัวค่าเงินบาทในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ภาคธุรกิจที่กู้เงินในสกุลเหรียญสหรัฐมีต้นทุนที่เพิ่มขึ้นมหาศาลในชั่วข้ามคืน รัฐบาลไทยจำเป็นต้องขอให้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) เข้ามาช่วยเหลือโดยกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นจำนวน ๑๗,๒๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ เงินกู้ที่ได้รับจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นเงินกู้ที่ได้รับอย่างมีเงื่อนไข ประเทศไทยจะต้องตกลงเข้าโครงการสร้างเสถียรภาพและปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายใต้การแนะนำของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ รัฐบาลจำเป็นต้องออกมาตรการเพื่อคุ้มครองสถาบันการเงินและพยุงระบบเศรษฐกิจไว้ทำให้รัฐบาลไทยต้องเป็นหนี้ผ่านกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน (หรือเรียกสั้นๆโดยทั่วไปว่ากองทุนฟื้นฟู) ถึง ๑.๑๔ ล้านล้านบาทจนถึงปัจจุบัน⁴³

ปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญกับการพัฒนากลุ่มทุนและการสะสมทุนในประเทศหลัง พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึงปัจจุบันได้แก่ การลอยตัวค่าเงินบาทซึ่งนำมาสู่การล่มสลายของกลุ่มทุนหลายกลุ่ม, การเติบโตทางเศรษฐกิจของชนบทไทยและการกระจายอำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, และการเปิดตลาดเสรีโดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งแต่ละปัจจัยมีรายละเอียดดังนี้

แผนภูมิที่ ๕ แผนภูมิแสดงดุลบัญชีเดินสะพัดและดุลการค้าของประเทศไทยพ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๕๓⁴⁴

⁴³ หนี้กองทุนฟื้นฟู ก่อให้เกิดภาระดอกเบี้ยปีละ กว่า ๖ หมื่นล้านบาทต่อปีในปัจจุบัน เงินกองทุนนี้เองที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ล้มบมพุก กล่าวคือการนำเงินจากกองทุนฟื้นฟูไปช่วยบริษัทและสถาบันการเงินต่างๆ โดยที่ผู้ถือหุ้นไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด ในช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๕ รัฐบาลได้ผลักดันให้ธนาคารแห่งประเทศไทยรับหนี้กองทุนฟื้นฟูกลับไปบริหาร ทำให้เกิดข่าวใหญ่โตเรื่องความไม่ลงรอยกันระหว่างกระทรวงการคลังกับธนาคารแห่งประเทศไทย รายละเอียดเกี่ยวกับกองทุนฟื้นฟูและการวิวาทะกันระหว่างกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถติดตามได้ในสำนักข่าว ThaiPublica www.thaipublica.com อนึ่งจำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ด้วยว่าไม่ปรากฏว่ามีรายละเอียดการใช้เงินกองทุนฟื้นฟูในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งในหน้าเว็บไซต์ของกองทุนเองหรือในธนาคารแห่งประเทศไทย ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าคนกลุ่มใดได้ประโยชน์จากเงินกองทุนเท่าใดบ้าง เงินจำนวน ๑.๑๔ ล้านล้านบาทถือเป็นเงินจำนวนมากและส่งผลกระทบต่อพัฒนาารัฐไทยมหาศาล ดังนั้นหากมีการศึกษาถึงการใช้เงินกองทุนฟื้นฟูเพื่อให้เห็นที่มาที่ไปจะทำให้สังคมไทยกระจ่างมากขึ้น

⁴⁴ ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย, กราฟฟิกโดยผู้เขียน

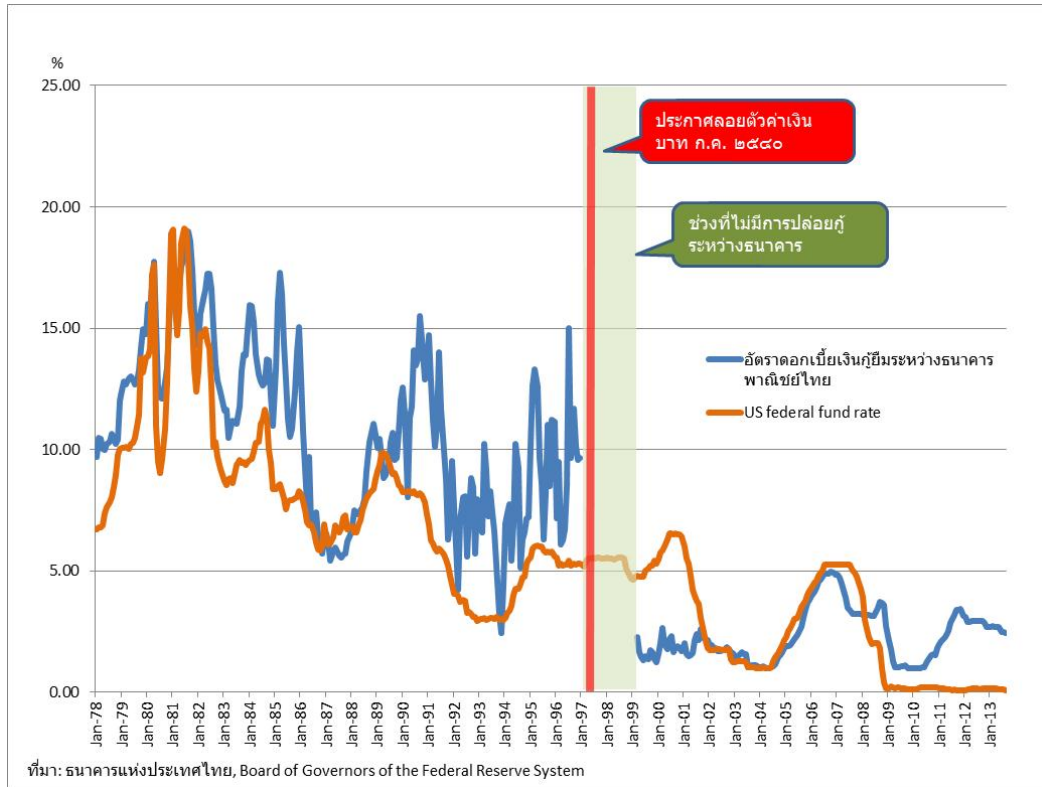

๑. การลอยตัวจากเงินบาทและการล่มสลายของกลุ่มทุนไทย

การลอยตัวค่าเงินบาททำให้กลุ่มธุรกิจชั้นนำของไทยล่มสลายเป็นจำนวนมาก ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจกลุ่มทุนไทยเริ่มกู้เงินเพื่อใช้ในการลงทุนในรูปเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐฯ เนื่องจากดอกเบี้ยของเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐฯต่ำกว่าดอกเบี้ยของเงินสกุลบาทมาก ความต่างระหว่างดอกเบี้ยเงินบาทและดอกเบี้ยดอลลาร์สหรัฐฯเริ่มถ่างขึ้นในปีพ.ศ. ๒๕๓๙ และในบางช่วงของปีอัตราดอกเบี้ยต่างกับถึงสามเท่า (ดังที่แสดงในแผนภูมิที่ ๖ ก่อนลอยตัวค่าเงินบาทดอกเบี้ยเงินบาทแพงกว่าดอกเบี้ยดอลลาร์สหรัฐฯถึงเท่าตัว ดังนั้นการกู้ยืมในรูปแบบดอลลาร์สหรัฐฯสามารถลดต้นทุนดอกเบี้ยได้ถึงเท่าตัวหากอัตราแลกเปลี่ยนคงที่) ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลไทยที่ต้องการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพื่อดึงดูดนักลงทุนจากต่างชาติได้ใช้การตรึงอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างดอลลาร์สหรัฐฯกับค่าเงินบาทไว้ที่ ๒๕ บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯเป็นเวลานานตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ นโยบายการตรึงอัตราแลกเปลี่ยนนี้ทำให้กลุ่มทุนไทยมีความเชื่อมั่นในการกู้เงินสกุลดอลลาร์สหรัฐฯ แต่สถานการณ์ของการคลังของรัฐบาลไทยทำให้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่สามารถรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าวไว้ได้อีกต่อไปเนื่องจากเงินทุนสำรองระหว่างประเทศไม่มีเหลือพอที่จะต่อสู้กับการเก็งกำไรระดับนานาชาติ รัฐบาลจำเป็นต้องประกาศลอยตัวค่าเงินบาทจากดอลลาร์ละ ๒๕ บาทเป็นดอลลาร์ละ ๕๐ บาท

แผนภูมิที่ ๖ การเปรียบเทียบอัตราดอกเบี้ยกู้ยืมระหว่างเงินบาทกับเงินดอลลาร์สหรัฐฯย้อนหลัง⁴⁵

⁴⁵ ธนาคารแห่งประเทศไทย, Board of Governors of the Federal Reserve System, กราฟฟิกโดยผู้เขียน

ธุรกิจไทยที่กู้เงินเพื่อการลงทุนระยะยาวในรูปของเงินดอลลาร์สหรัฐมักมีลักษณะเงินกู้ระยะสั้นดังแสดงให้เห็นในแผนภูมิที่ ๗ เมื่อนักลงทุนหรือผู้ให้กู้ชาวต่างชาติเริ่มตั้งคำถามกับความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการคลังของไทย การต่อสัญญาเงินกู้ระยะสั้นก็เริ่มยากขึ้น ทำให้ธุรกิจไทยเกิดปัญหาสภาพคล่อง ยิ่งเมื่อรัฐประกาศลอยตัวค่าเงินบาทในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ภาวะดอกเบี้ยและเงินต้นของเงินกู้สกุลดอลลาร์สหรัฐในรูปเงินบาทก็เพิ่มขึ้นเท่าตัวในช่วงข้ามคืน⁴⁶

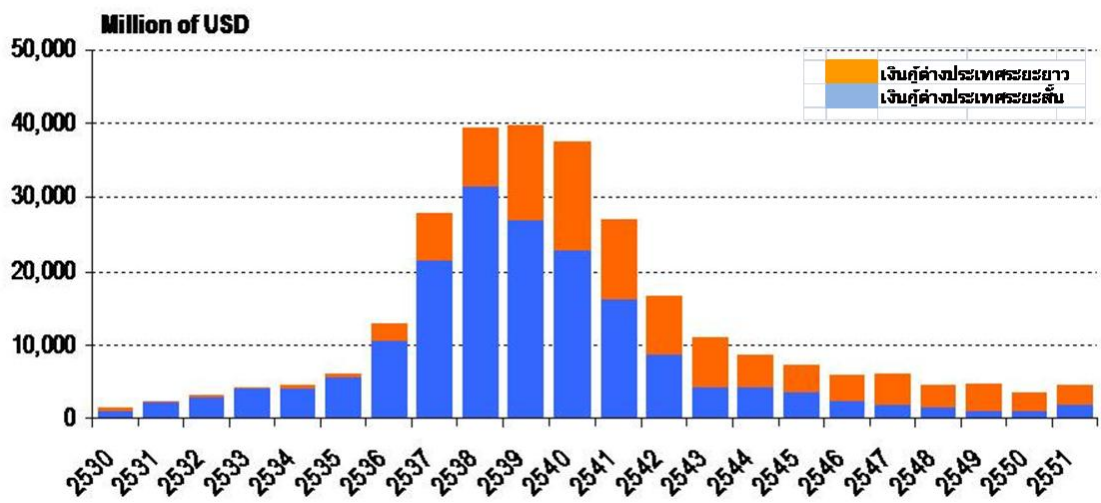
ธุรกิจที่พีโอของประชัย เลี้ยวไพฑูริย์มีหนี้ในรูปดอลลาร์สหรัฐถึง ๓๒,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐในปีพ.ศ. ๒๕๔๐⁴⁷ และหนี้ก้อนนี้ทำให้ที่พีโอกลายเป็นตำนานแห่งการปรับโครงสร้างหนี้ที่ยื้อเยื้อและยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ธุรกิจไทย กลุ่มแท็ค/ยูคอมของบุญชัยกู้เงินราว ๔๐๐ กว่าล้านดอลลาร์สหรัฐต้นปีพ.ศ. ๒๕๓๙ ทำให้บริษัทยูคอมขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนอย่างเฉียดฉิวในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ถึง ๒๐,๐๔๑ ล้านบาทและมีหนี้ทั้งสกุลบาทและดอลลาร์สหรัฐสูงถึง ๑๐๑,๗๘๗ ล้านบาท ณ สิ้นปีนั้น การปรับโครงสร้างหนี้มหาศาลนี้ทำให้บุญชัยต้องขายหุ้นยูคอมและแท็คให้ทุนต่างชาติเพื่อนำเงินจากการขายหุ้น

⁴⁶ เช่นเมื่อผู้กู้เงินดอลลาร์สหรัฐมา ๑๐๐ เหรียญที่ดอกเบี้ยเท่ากับร้อยละ ๖ ต่อปี ในภาวะอัตราแลกเปลี่ยนเท่ากับ ๑ ดอลลาร์ต่อ ๒๕ บาท เท่ากับเธอได้เงินในรูปบาทมา ๒,๕๐๐ บาท และต้องจ่ายดอกเบี้ยปีละ ๖ ดอลลาร์หรือ ๑๕๐ บาทต่อปี เธอคาดหวังว่ารัฐบาลจะยังคงอัตราแลกเปลี่ยนไว้ที่ ๒๕ บาทตลอดไป ดังนั้นจึงไม่ได้ประกันความเสี่ยงใดๆกับอัตราแลกเปลี่ยน วันรุ่งขึ้นอัตราแลกเปลี่ยนอ่อนลงเท่าตัวเป็น ๑ ดอลลาร์ต่อ ๕๐ บาท เธอต้องจ่ายดอกเบี้ยปีละ ๓๐๐ บาท และเงินต้นเปลี่ยนไปเป็นมูลค่า ๕,๐๐๐ บาททันที ต้นทุนทางการเงินเพิ่มขึ้นเท่าตัวเนื่องจากรายรับของเธอเป็นเงินบาททั้งหมด

⁴⁷ “ปรับโครงสร้างหนี้ที่พีโอ ประชัยวางบริษัทเป็นเดิมพัน”, ผู้จัดการ, มกราคม, ๒๕๔๒

มาใช้หนี้ กลุ่มทุนต่างชาติที่เข้ามาซื้อหุ้นจากบุญชัยคือกลุ่มเทเลนอร์จากประเทศนอร์เวย์⁴⁸ กลุ่มปูนซิเมนต์ไทยคือกลุ่มที่มีหนี้เสียใหญ่ที่สุดอันดับสองรองจากกลุ่มทีพีไอของประชัยในระบบธนาคารไทยหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เมื่อมีการลอยตัวอัตราแลกเปลี่ยนหนี้ของบริษัทที่เป็นเงินดอลลาร์ประมาณร้อยละ ๘๐ คิดแปลงเป็นเงินบาทสูงขึ้นมาก จากหนี้เดิมแสนกว่าล้านบาท เพิ่มขึ้นไปเป็น ๒๔๗,๐๐๐ ล้านบาท หนี้ของบริษัทช่วงนั้นคิดเป็นประมาณร้อยละ ๕ ของหนี้ทั้งประเทศ ในปีนั้นปีเดียวบริษัทขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนมากกว่า ๕๒,๐๐๐ ล้านบาท⁴⁹

แผนภูมิที่ ๗ แผนภูมิแสดงจำนวนเงินกู้ต่างประเทศระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๕๑⁵⁰

กลุ่มธุรกิจชั้นนำของไทยหลายกลุ่มล้มละลาย เช่น กลุ่มคาเธ่ย์/กระเจกไทยอาซาฮีของตระกูลศรีเพ็ญพิง, กลุ่มธนาคารศรีนครของตระกูลเดชะไพฑูริย์, กลุ่มทีพีไอของตระกูลเดี่ยวไพรัตน์, กลุ่มอุตสาหกรรมเหล็กของสวัสดิ์ หอรุ่งเรือง, กลุ่มทีพีไอของสุกรี โพธิ์รัตนนังกูร ล้มละลาย กลุ่มธนาคารกรุงเทพ, ธนาคารกสิกรไทย, แท็คของบุญชัย, สยามนิสสันของตระกูลพรประภา เสียหุ้นส่วนใหญ่ให้กับการเพิ่มทุนของต่างชาติ เป็นต้น การสูญเสียธุรกิจไม่ว่าจะในรูปแบบการล้มละลาย, การปรับโครงสร้างหนี้หรือการยอมให้ต่างชาติเข้าครอบครองกิจการล้วนสร้างความเจ็บปวดให้กับกลุ่มทุนไทยทั้งสิ้น กลุ่มที่ล้มละลายไปหลายกลุ่มบทบาททางเศรษฐกิจการเมือง กลุ่มที่ยืนหยัดอยู่ได้หลายกลุ่มปรับตัวให้เข้ากับโลกการแข่งขันสมัยใหม่และกลายเป็นกลุ่มที่ก้าวหน้าชั้นนำของประเทศและของโลกดังที่จะเห็นได้ต่อไป

๒. การเติบโตทางเศรษฐกิจของชนบทไทยและการกระจายอำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

⁴⁸ นิพนธ์, “เจ้าสัว YESTERDAY โศกนาฏกรรมนายทุนไทย ภาคกำสรวลนายวาณิช”, เนชั่น, ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ, หน้า ๑๘๔ – ๑๘๗

⁴⁹ “กานต์ ตระกูลฮุน เนอะเคล็ดล้างหนี้”, มติชนออนไลน์, ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕

⁵⁰ ธนาคารแห่งประเทศไทย

รัฐธรรมนูญปีพ.ศ. ๒๕๔๐ หมวดที่ ๙ มีการระบุถึงการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและเกิดการกำหนดนโยบายจากท้องถิ่นเอง อปท. มีสามรูปแบบคือระดับเทศบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆของท้องถิ่น โดยที่รัฐส่วนกลางโอนอำนาจและหน่วยงานมาให้พร้อมทั้งงบประมาณ กล่าวคือมีการโอนถ่ายสามอย่างด้วยกันคือ งาน, เงิน และคน เช่น การโอนโรงเรียนในท้องถิ่นจากสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือการโอนโรงพยาบาลในท้องถิ่นจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขกับเข้าสังกัดอปท. เป็นต้น กฎหมายลูกที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการจัดตั้ง อปท. ตามรัฐธรรมนูญคือ พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒

ที่มาของอปท.มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนแต่สังกัดกระทรวงมหาดไทย เช่นองค์การบริหารจังหวัดมีสมาชิกมาจากการเลือกตั้งและมีผู้ว่าราชการจังหวัดคอยกำกับดูแล อปท.มีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย, การปกครอง, การบริหาร, การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ อปท.ยังได้รับการจัดสรรงบประมาณเพื่อบริหารหน่วยงานที่ได้รับโอนไปอีก ด้วย กฎหมายลูกของอปท. ช่วงแรกกำหนดให้อปท.สามารถได้ส่วนแบ่งถึงร้อยละ ๓๕ ของงบประมาณรัฐ ซึ่งภายหลังถูกแก้ไขให้ได้รับอยู่ที่ร้อยละ ๒๕ ในปีพ.ศ. ๒๕๕๓ อปท.ทั่วประเทศได้รับการจัดสรรเงินงบประมาณจากรัฐส่วนกลางทั้งสิ้นเป็นเงิน ๓๓๗,๐๐๐ ล้านบาท ซึ่งเติบโตขึ้นจากปีพ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งได้รับการจัดถึง ๙๙,๐๐๐ ล้านบาทถึงร้อยละ ๒๓๗

แผนภูมิที่ ๙ รายได้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทียบกับรายได้รัฐส่วนกลาง⁵¹

(หน่วย : ล้านบาท)

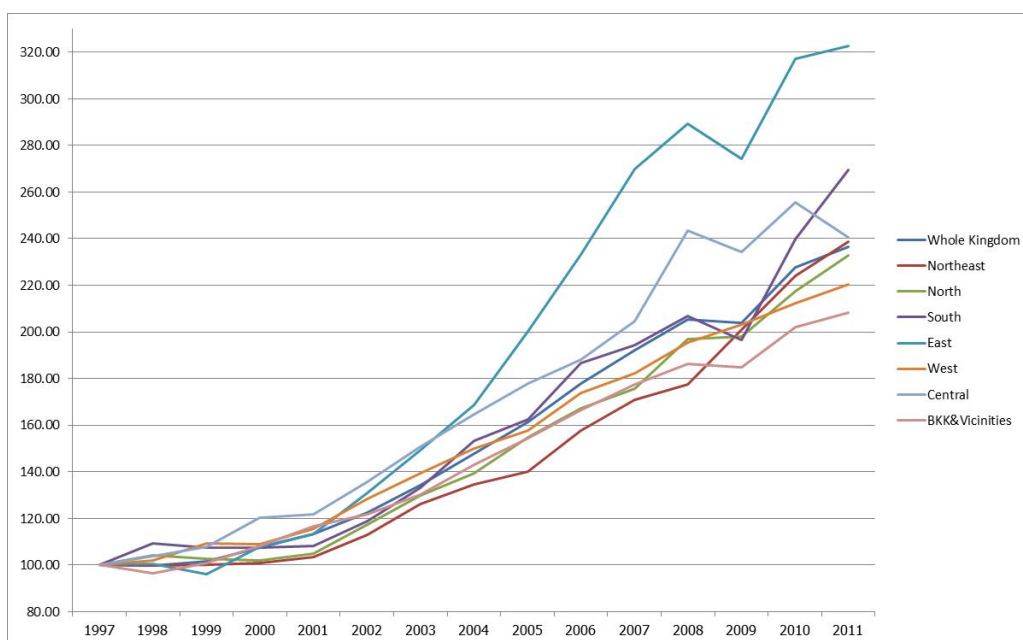
ปี	รายได้ท้องถิ่น	รายได้รัฐบาล	สัดส่วนรายได้ท้องถิ่นต่อรายได้ของรัฐบาล
2543	999,360	7,499,480	13.33
2544	1,565,310	7,725,740	20.57
2545	1,761,550	8,036,510	21.99
2546	1,840,660	8,294,960	22.19
2547	2,419,470	10,636,000	22.75
2548	2,937,500	12,500,000	23.50
2549	3,271,130	13,600,000	24.10
2550	3,574,240	14,200,000	25.17
2551	3,767,400	14,950,000	25.20
2552	4,143,820	16,046,400	25.82
2553	3,378,000	13,500,000	25.02

51 สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, www.nmt.co.th

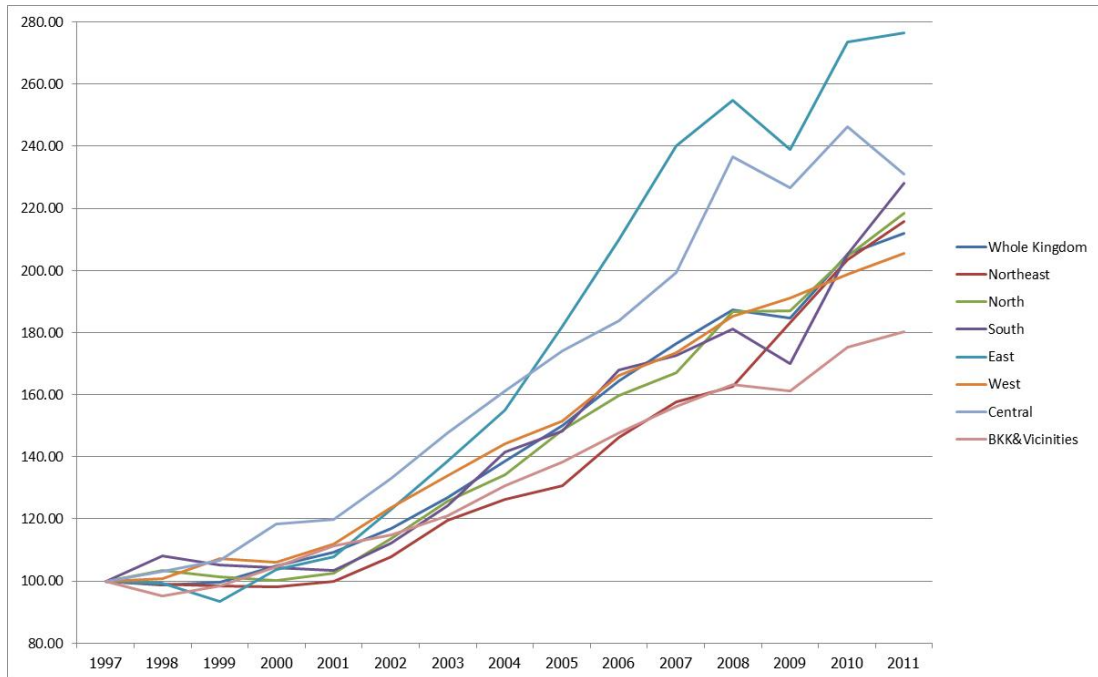
การเกิดของอปท. ส่งผลมหาศาลกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย ในด้านการใช้งบประมาณ อปท.สามารถกำหนดนโยบายการบริหารงบประมาณได้ด้วยตนเองโดยทำให้ความรู้/ทักษะในการให้บริการ สาธารณะกลับสู่ท้องถิ่นซึ่งสามารถเข้าถึงและเข้าใจความต้องการในพื้นที่ได้ดีกว่า การบริหารทรัพยากรเอง ถ่ายทอดทักษะการบริหารจัดการรายรับ-รายจ่าย, วางแผนงบประมาณ, ตัดสินใจการลงทุน, การจัดทำ บัญชี การจัดซื้อจัดจ้างไปสู่ผู้บริการท้องถิ่น ในทางการเมือง การกระจายอำนาจส่งผลให้เกิดการตื่นตัว ทางการเมืองครั้งใหญ่เมืองประมาณถึง ๑ ใน ๔ ของประเทศสามารถบริหารได้โดยตรงจากการเลือกตั้ง ระดับท้องถิ่น ในแง่การกระจายอำนาจอาจมีส่วนสนับสนุนและพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย ไทยให้กับชนบทด้วย ในทางเศรษฐกิจ การบริหารงบประมาณได้เองส่งผลให้เศรษฐกิจชนบทพัฒนาได้ รวดเร็ว ประกอบกับราคาพืชผลการเกษตรที่เพิ่มขึ้นในทศวรรษที่ ๒๕๔๐ ส่งผลให้เศรษฐกิจในต่างจังหวัดมี อัตราการเติบโตที่รวดเร็วกว่ากรุงเทพและปริมณฑล

จากแผนภูมิที่ ๑๐ และ ๑๑ จะเห็นได้ว่าการเติบโตของจีดีพีและจีดีพีต่อหัวของทุกภูมิภาคยกเว้น ภาคตะวันตกเติบโตในอัตราที่เร็วกว่ากรุงเทพและปริมณฑล โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกที่ซึ่งมีการ พัฒนาอุตสาหกรรมอย่างสูง ทั้งนี้คนงานในภาคอุตสาหกรรมของภาคตะวันออกโดยมากยังมีพื้นเพจาก อีสาน ซึ่งทำให้รายได้ต่อหัวของคนอีสานอาจจะมากขึ้นกว่าจีดีพีต่อหัวด้วย การเติบโตทางเศรษฐกิจของ ส่วนภูมิภาคนี้กลายเป็นตลาดที่สำคัญสำหรับการขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย และเป็นภาพสะท้อน ของกระบวนที่ไม่อาจย้อนกลับได้ของการเชื่อมโยงเศรษฐกิจทุนนิยมเข้าสู่เศรษฐกิจชนบท

แผนภูมิที่ ๑๐ แผนภูมิแสดงการเติบโตของจีดีพีประเทศไทยแบ่งตามภูมิภาค ที่ราคาตลาด ใช้ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นปีฐาน จีดีพี ณ ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เท่ากับ ๑๐๐⁵²

แผนภูมิที่ ๑๑ แผนภูมิแสดงการเติบโตของจีดีพีต่อหัวของประเทศไทยแบ่งตามภูมิภาค ที่ราคาตลาด ใช้ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นปีฐาน จีดีพีต่อหัว ณ ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เท่ากับ ๑๐๐⁵³

๓. การเปิดตลาดเสรีโดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียน

หลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เกิดปรากฏการณ์ด้านการค้าต่างประเทศที่สำคัญสองประการ คือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการทำสนธิสัญญาการค้าเสรีแบบทวิภาคี ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทของความล้มเหลวในการเจรจากรอบการค้าเสรีระดับโลกภายใต้การนำขององค์การการค้าโลกในการเจรจารอบโดฮา เมื่อการเจรจาในระดับพหุภาคีไม่เป็นผลสำเร็จ ประเทศต่างๆทั่วโลกจึงตัดสินใจเจรจากรอบการค้าเสรีในรูปแบบทวิภาคี ในอดีตที่ผ่านมา การเปิดเสรีการค้าและบริการมีองค์การการค้าโลกเป็นตัวประสานงาน ในรอบการค้าปัจจุบันความขัดแย้งเกิดจากประเทศที่กำลังพัฒนาเห็นว่าประเทศที่พัฒนาแล้วไม่มีความเป็นธรรมเนื่องจากประเทศที่กำลังพัฒนาขนาดใหญ่ต้องเปิดเสรีในด้านการค้าและการลงทุนในภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมให้กับประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งได้เปรียบอย่างมากในด้านเงินทุนและเทคโนโลยี ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วกลับไม่เปิดตลาดสินค้าการเกษตรให้กับประเทศที่กำลังพัฒนาดังนั้นความตกลงร่วมมือในกรอบโดฮาจึงไม่ประสบความสำเร็จ

หลายประเทศจึงเปลี่ยนกลยุทธ์ด้วยการสร้างตลาดเสรีแบบทวิภาคี ลักษณะการทำสัญญาพหุภาคีมีโอกาสที่จะสำเร็จมากกว่า การทำสัญญาทวิภาคีคือการทำสัญญาระหว่างเขตเศรษฐกิจสองเขต จำนวนรายการสินค้าที่นำมาเจรจากันมีน้อยและไม่มีความขัดแย้งกันมาก ในรายการที่ขัดแย้งกันมากก็สามารถ

53 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กราฟฟิกโดยผู้เขียน

สงวนไว้ได้ การทำสัญญาการค้าทวิภาคีถูกผลักดันจากประเทศคู่แข่งตามกลไกความได้เปรียบในการแข่งขันเชิงเปรียบเทียบ การลดภาษีและเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศคู่แข่งจะทำให้ประเทศสินค้าจากประเทศนั้นถูกกว่าประเทศอื่น ดังนั้นเมื่อมีประเทศใดประเทศหนึ่งทำสัญญาเปิดเสรีการค้ากับประเทศอื่น ประเทศคู่แข่งจึงต้องทำสัญญาแบบเดียวกันกับประเทศนั้นหรือประเทศที่ใกล้เคียงด้วยเพื่อไม่ให้เสียเปรียบ

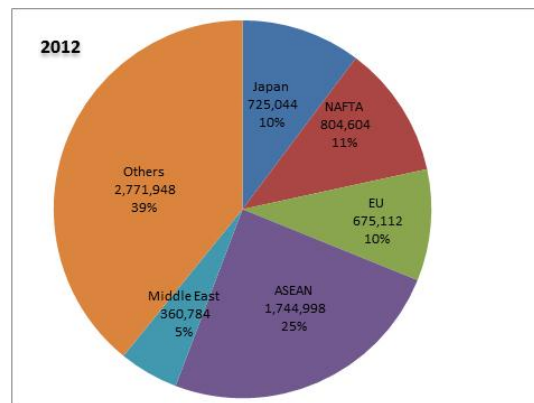
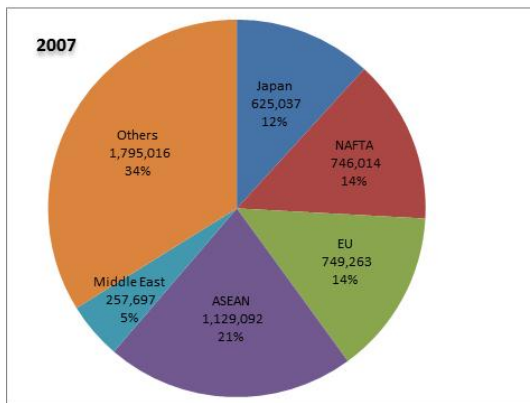
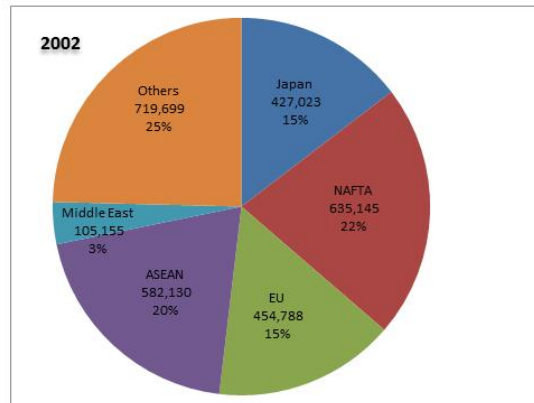
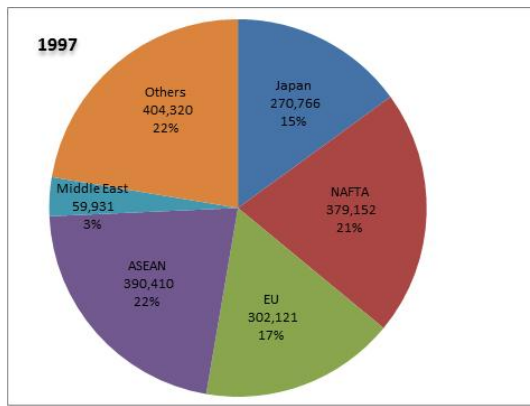
ภายใต้บริบทการค้าโลกเช่นนี้ ประเทศไทยได้เข้าลงนามการค้าเสรีในลักษณะทวิภาคีกับประเทศต่างๆ เช่น สัญญาการค้าเสรีระหว่างไทย – ออสเตรเลีย, ไทย – อินเดีย, ไทย – ญี่ปุ่น ในช่วงระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๗

ปรากฏการณ์ที่สองคือความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศอาเซียน กลุ่มประเทศอาเซียนร่วมกันลงนามในกฎบัตรอาเซียน (Asean Charter) ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เสาที่สำคัญที่สุดในกรอบความร่วมมืออาเซียนคือเสาประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผิดกับความเข้าใจของคนทั่วไป ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนไม่ใช่จุดๆหนึ่งที่เกิดขึ้น ณ เวลาในใดเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ สื่อมวลชนหรือนักวิชาการที่ไม่มีความรู้พอมักกล่าวว่าประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะเริ่มต้นในปีพ.ศ. ๒๕๕๘ ในความเป็นจริง ประชาคมเศรษฐกิจเริ่มขึ้นนานแล้ว และส่งผลกระทบต่อด้านการค้าการลงทุนมานานแล้ว กล่าวคือประชาคมเศรษฐกิจคือเขตเศรษฐกิจที่มีการค้าเสรี ไม่มีการกีดกันทางการค้าจากเชื้อชาติและประเทศผู้ผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบภาษีหรือโควต้า กฎเกณฑ์ต่างๆที่เกี่ยวกับการค้าต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการปฏิบัติต่อผู้เล่นที่อยู่ในตลาดอย่างเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติด้านเชื้อชาติ การลดกำแพงภาษีในการนำเข้า-ส่งออกสินค้าในประเทศอาเซียนเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปมานานแล้ว ไม่ใช่ (สมมุติว่า) มีกำแพงภาษีอยู่ร้อยละ ๓๐ และลดลงทันทีครั้งเดียวในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ และผลของการลดกำแพงภาษีนั้นเห็นได้จากการค้าขายกับประเทศในอาเซียนด้วยกันที่เป็นขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญหลัง พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้ฐานตลาดของกลุ่มทุนไทยเพิ่มขึ้นเป็น ๖๐๐ ล้านคนจากเดิมเพียงฐานประชากรไทยแค่ ๖๕ ล้านคน

แผนภูมิที่ ๑๒ แสดงให้เห็นถึงการค้าระหว่างประเทศไทยกับสมาชิกอาเซียน อาเซียนกลายเป็นคู่ค้ารายใหญ่ของประเทศไทย แซงหน้าคู่ค้าที่มีความสำคัญทางการค้าดั้งเดิมอย่างประเทศญี่ปุ่น, สหภาพยุโรป หรืออเมริกาแล้ว ในปีพ.ศ. ๒๕๕๕ การส่งออกไปในประเทศกลุ่มอาเซียนสูงถึงร้อยละ ๒๕ ของการส่งออกทั้งหมดเทียบกับร้อยละ ๑๐ ไปญี่ปุ่น, ร้อยละ ๑๑ ไปอเมริกาเหนือ, ร้อยละ ๑๒ ไปสหภาพยุโรป

แผนภูมิที่ ๑๒ สัดส่วนการส่งออกของไทยไปยังคู่ค้าหลัก (หน่วย บาท, ร้อยละของการส่งออก)⁵⁴

54 ธนาคารแห่งประเทศไทย, กราฟฟิกโดยผู้เขียน

รูปแบบการสะสมทุนและพัฒนาการของกลุ่มทุนหลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐

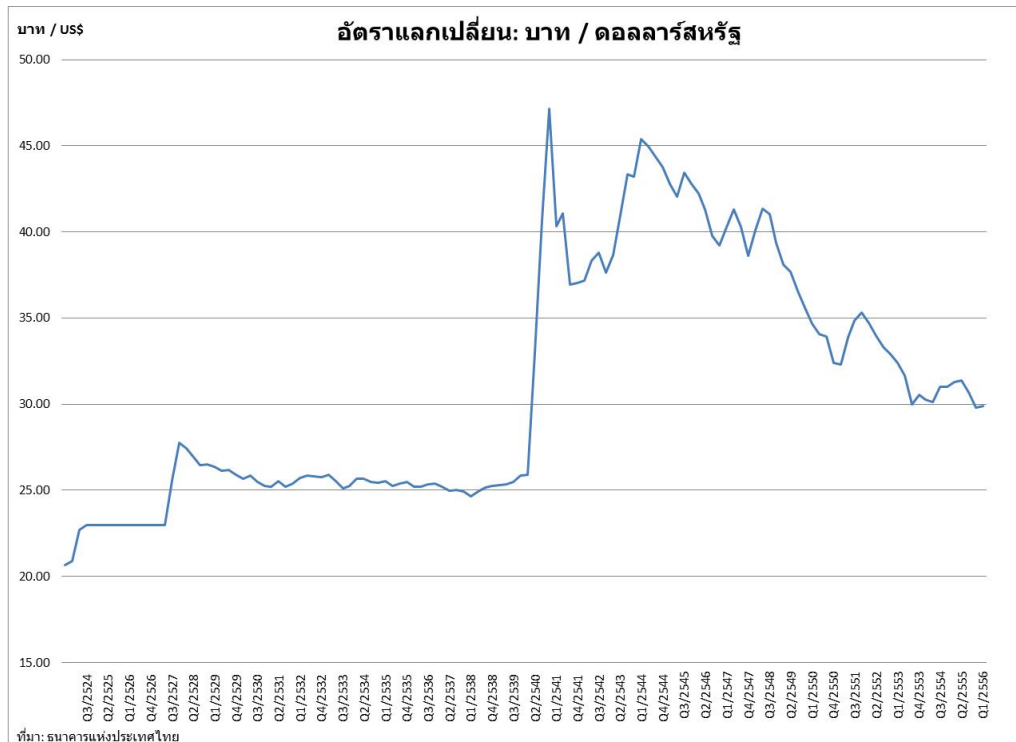
กลุ่มทุนไทยที่เคยครอบงำระบบเศรษฐกิจไทยมาก่อนปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ส่วนมากได้รับผลกระทบอย่างสาหัส แต่การฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในแง่หนึ่งการลอยตัวค่าเงินบาททำให้กลุ่มทุนที่ไม่มีความพร้อมล้มละลาย แต่ในอีกแง่หนึ่งการลอยตัวค่าเงินบาทคือการเปิดศักราชใหม่ของทุนไทย การส่งออกของไทยเติบโตอย่างก้าวกระโดด กลุ่มทุนที่รอดตัวจากวิกฤตกลายเป็นกลุ่มทุนที่ก้าวหน้า หลายกลุ่มกลายเป็นกลุ่มทุนระดับโลก การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มทุนไทยและรูปแบบการสะสมทุนที่สำคัญมี ๓ ประการคือ กลุ่มทุนที่รอดจากวิกฤตปรับตัวขนานใหญ่, กลุ่มทุนธนาคารลดความสำคัญลงและเกิดช่องทางการเข้าถึงแหล่งทุนช่องทางใหม่ และเกิดกลุ่มทุนที่สามารถสะสมทุนได้อย่างเสรีโดยไม่ต้องอิงกับอำนาจรัฐ รายละเอียดของแต่ละหัวข้อมีดังนี้

ก. กลุ่มทุนไทยปรับตัว: จากวิกฤตสู่ยุคทองของทุนนิยมไทย

วิกฤตภาคการเงินการธนาคารใช้เวลาซ่อมแซมและปรับโครงสร้างนาน แต่ภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกเติบโตขึ้นทันทีหลังจากลอยตัวค่าเงินบาท ดุลบัญชีเดินสะพัดของไทยได้กลับมาเกินดุลตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ เป็นต้นมา นอกจากนี้รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายการคลังแบบขาดดุลเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไทยพึ่งพิงการส่งออกเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๓๙ การส่งออกคิดเป็นเพียงร้อยละ ๓๐ ของ จีดีพี แต่ภายหลังกองลอยตัวค่าเงินบาท สัดส่วนของการส่งออกเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๔

ของ จีดีพี ในปี ๒๕๔๑ และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๖๐ ในปัจจุบัน⁵⁵ การฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทยจากวิกฤตจึงรวดเร็วแม้การปรับโครงสร้างหนี้เสียในภาคธนาคารจะยังเป็นปัญหาอยู่ก็ตาม

แผนภูมิที่ ๑๒ อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทและเงินดอลลาร์สหรัฐ พ.ศ. ๒๕๒๔ – ๒๕๕๖⁵⁶

แผนภูมิที่ ๑๓ ชี้ให้เห็นถึงยอดขายและกำไรรวมของบริษัท ๑๐๐ แห่งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศเมื่อเทียบกับจีดีพี ยอดขายของ ๑๐๐ บริษัทคิดเป็นร้อยละ ๔๕ ของจีดีพีในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ และเติบโตขึ้นมาเป็นร้อยละ ๘๖ ของจีดีพีในปีพ.ศ. ๘๖ ส่วนกำไรของบริษัทที่มีกำไรมากที่สุด ๑๐๐ บริษัทแรกคิดเป็นร้อยละ ๕.๐ ของจีดีพีในปีพ.ศ. ๒๕๓๕ และเติบโตขึ้นเป็นร้อยละ ๖.๔ ของจีดีพีในปีพ.ศ. ๒๕๕๒

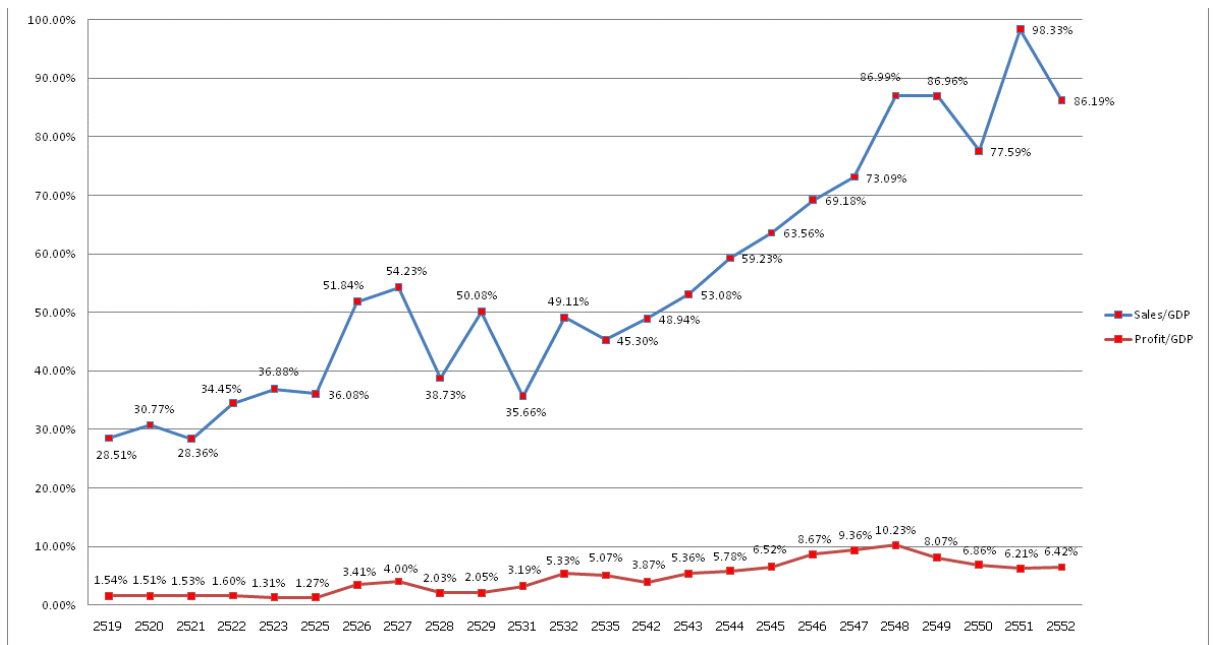
หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ ๑๐ ปีเมื่อถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๕๐ ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจทั้งระดับจุลภาคและมหภาคของไทยกลายเป็นจุดสูงสุดใหม่ของทุนนิยมไทยไปแล้ว ปริมาณเงินสำรองระหว่างประเทศสูงเป็นประวัติการณ์, อัตราหนี้เสียในระบบธนาคารพาณิชย์อยู่ในเกณฑ์ต่ำแสดงถึงสุขภาพที่ดีของระบบธนาคารไทย, อัตราหนี้สินต่อทุนของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของในเกณฑ์ต่ำ, บริษัททำกำไรได้สูงสุดเป็นประวัติการณ์, หนี้สาธารณะอยู่ในเกณฑ์ที่บริหารการจัดการได้ และเงินสดของบริษัทจดทะเบียน

55 ธนาคารแห่งประเทศไทย

56 ธนาคารแห่งประเทศไทย

ทะเบียนสูงสุดเป็นประวัติการณ์⁵⁷ ดัชนีต่างๆเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าทุนไทยมิใช่เพียงฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจภายในระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น หนึ่งในทศวรรษหลังวิกฤตกลุ่มทุนเหล่านี้ได้ปรับและเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับตัวเอง ทำให้กลุ่มทุนไทยพัฒนาไปอย่างรวดเร็วในปลายทศวรรษที่ ๒๕๔๐ ถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๕๐ เมื่อเกิดวิกฤตการเงินโลกในช่วงต้นทศวรรษที่ ๒๕๕๐ กลุ่มทุนไทยแทบจะไม่มีผลกระทบเนื่องจากบุคลากรของบริษัทอยู่ในสภาพแข็งแรง และในทางกลับกันกับกลุ่มทุนไทยกลับใช้ประโยชน์จากความอ่อนแอของคู่แข่งในประเทศที่พัฒนา เข้าลงทุนซื้อกิจการหรือขยายส่วนแบ่งการตลาดในประเทศที่พัฒนาแล้วอีกด้วย

แผนภูมิที่ ๑๓ การแสดงยอดขายและกำไรเทียบกับจีดีพีประเทศไทยของบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ๑๐๐ บริษัท (หน่วย: ร้อยละของจีดีพี)

การปรับตัวของกลุ่มธุรกิจไทยหลังปีพ.ศ. ๒๕๔๐ มี ๗ ประการได้แก่ (๑) การนำมาตรฐานธรรมาภิบาลเข้ามาใช้ เมื่อมีการระดมทุนจากบริษัทต่างชาติและผู้ถือหุ้นรายย่อยมากขึ้นหลังวิกฤต กลุ่มทุนไทยเริ่มเห็นถึงความสำคัญของความโปร่งใสในการบริหารจัดการอันเกิดจากการกดดันของผู้ถือหุ้นรายย่อยที่เป็นต่างชาติ ธรรมาภิบาลในบริษัทเป็นมิติใหม่ในการจัดการองค์กรที่การตัดสินใจเคยกระจุกอยู่ในหมู่เจ้าของธุรกิจโดยไม่มีแรงชี้แจงถึงกระบวนการตัดสินใจหรือผลของการตัดสินใจโดยละเอียด กล่าวอย่างสั้นคือกลุ่มทุนไทยต้องเอาใจใส่นักลงทุนมากขึ้น เพื่อรักษาความสามารถในการเข้าถึงเงินทุนที่มีราคาถูกจากการระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์, (๒) การนำมาตรฐานทางบัญชีที่เป็นสากล ในธุรกิจธนาคารมีการนำ

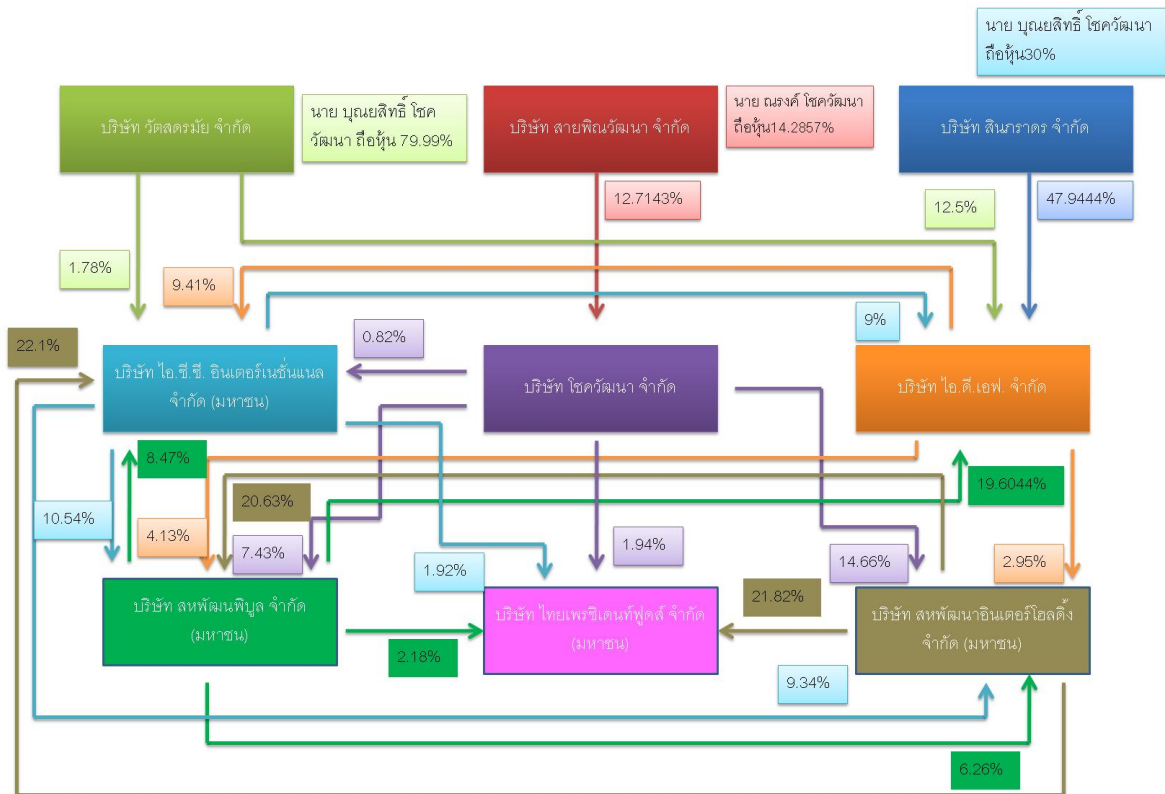
57 ต้องการอ้างอิง ยังไม่เสร็จ เดี๋ยวหาให้ทีหลัง

มาตรฐานการดำเนินการสากลจาก Bank of International Settlement หรือที่เรียกว่า Basel 2 เข้ามาโดยธนาคารแห่งประเทศไทยบังคับใช้กับธนาคารพาณิชย์ทุกแห่งในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ส่วนในการรายงานบัญชีของภาคเอกชน มีการปรับปรุง Thailand Accounting System และเพิ่มมาตรฐาน International Financial Reporting System ให้สอดคล้องกับ International Accounting System เป็นระยะๆ ตลอดทศวรรษที่ ๒๕๔๐ จนมีการแก้ไขครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และบังคับใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔, (๓) เนื่องจากความหละหลวมของผู้สอบบัญชีเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ หลังวิกฤตจึงการเพิ่มคุณภาพของผู้สอบบัญชีโดยการแก้ไข พ.ร.บ. วิชาชีพบัญชี ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ อันเป็นการแก้ไขครั้งใหญ่ในรอบ ๒๔ ปี, (๔) ในด้านการบริหารองค์กร กลุ่มทุนมีการคัดเลือกธุรกิจหลักและขายธุรกิจที่เป็นธุรกิจรองทิ้งเพื่อนำเงินมารักษาธุรกิจหลัก และบังคับให้ผู้บริหารองค์กรให้ความสนใจกับธุรกิจหลักมากขึ้น เช่น กลุ่มปูนซีเมนต์ตัดสินใจเลิกธุรกิจยานยนต์และขึ้นส่วนยานยนต์หลังวิกฤต, กลุ่มสหวิริยาหันมาสนใจแต่ธุรกิจเหล็กอันเป็นธุรกิจดั้งเดิมของตระกูล, (๕) กลุ่มทุนขายธุรกิจ在不同ประเทศ กลุ่มซีพีเข้าซื้อกลุ่มธุรกิจประกันภัยขนาดใหญ่ในประเทศจีน, กลุ่มไทยเบฟของเจริญเข้าซื้อบริษัทเครื่องดื่มและอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่ในสิงคโปร์, กลุ่มเซ็นทรัลซื้อห้างสรรพค้าระดับบนในเมืองมิลานประเทศอิตาลี, บริษัทปตท.ส.ผ.ซื้อบริษัทพลังงานโคฟ ในประเทศอังกฤษ, บริษัทสหวิริยาเข้าซื้อบริษัทผลิตเหล็กต้นน้ำประเทศอังกฤษ, บริษัทบ้านปูลงทุนถ่านเหมืองในประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น การลงทุน在不同ประเทศนี้ในปริมาณเช่นนี้ไม่ปรากฏมาก่อนในการพัฒนาทุนนิยมไทย (๖) นำระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่อการจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่นการนำระบบประเมินผลด้วยผลงานและความสามารถ, การตั้งมาตรฐานการบริหารองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ Thailand Quality Management ขึ้นซึ่งถือว่าเป็นรางวัลการบริหารที่สูงที่สุดในประเทศไทย, (๗) มีการนำลักษณะการบริหารและนวัตกรรมการเงินที่ซับซ้อนมาใช้ เช่นการถือหุ้นไขว้ในองค์กรเพื่อรักษาอำนาจการบริหาร, การเข้าซื้อหรือควบรวมกิจการด้วยการวิธีการอันซับซ้อน, การจัดตั้งบริษัทในประเทศที่มีมาตรฐานการเก็บภาษีที่หละหลวมและมาตรฐานการรักษาความลับของผู้ลงทุน ที่เอื้อประโยชน์ในการหลบเลี่ยงภาษีหรือปกปิดตัวจริงของการเป็นเจ้าของกิจการ เป็นต้น⁵⁸

แผนภูมิที่ ๑๔ แผนผังแสดงตัวอย่างการถือหุ้นไขว้ในกลุ่มสหพัฒน์⁵⁹

⁵⁸ สำหรับการศึกษารายการปรับตัวของกลุ่มทุนไทยรายกลุ่ม ดู ผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณานิการ, การต่อสู้ของทุนไทย ๑, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๙) และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณานิการ, การต่อสู้ของทุนไทย ๒ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๙)

⁵⁹ กระทรวงพาณิชย์, ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓, วิเคราะห์และกราฟฟิกเป็นของผู้เขียน

ข. การเพิ่มขึ้นของช่องทางการเข้าถึงแหล่งทุนและการล่มสลายของการผูกขาดธนาคารพาณิชย์ในรูปแบบเดิม

หลังวิกฤตเศรษฐกิจการเข้าถึงแหล่งทุนและเงินทุนเป็นไปได้ง่ายขึ้นด้วยเหตุผลสองประการคือ (๑) การล่มสลายของการผูกขาดระบบธนาคารแบบดั้งเดิม และ (๒) การใช้การระดมทุนจากนักลงทุนผ่านตลาดทุนและตลาดตราสารหนี้

ประการแรก วิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบธนาคารพาณิชย์ไทย⁶⁰ โดยหลังวิกฤต ธนาคารขนาดเล็กหรือกลางที่มีปัญหาหนี้เสียและขาดสภาพคล่องรุนแรงได้ถูกรัฐบาลเข้าไป

⁶⁰ เกี่ยวกับเรื่องธนาคารพาณิชย์ในช่วงนี้ รวบรวมจาก

- (๑) แถลงข่าวเรื่อง แนวทางการฟื้นฟูสถาบันการเงินที่ถูกแทรกแซงในวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๑, ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฉบับที่ ๕๒/๒๕๔๑
- (๒) “สแตนดาร์ดชาร์เตอร์ดนครธน”, นิตยสารผู้จัดการ, ตุลาคม ๒๕๔๒
- (๓) “ธนาคารดีบีเอส ไทยทุน ยังต้องปรับตัวอีกมาก”, นิตยสารผู้จัดการ, พฤศจิกายน ๒๕๔๒
- (๔) ข่าวธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การรวมกิจการของธนาคารศรีนคร กับ ธนาคารนครหลวงไทย, ฉบับที่ ๑๒/๒๕๔๕
- (๕) “จัดทัพลงตัว”, นิตยสารผู้จัดการ, สิงหาคม ๒๕๔๗
- (๖) “พิธีลงนามสัญญาการควบรวมธนาคารทหารไทย บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและธนาคารดีบีเอสไทยทุน”, ข่าวกระทรวงการคลัง กลุ่มการประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง, ฉบับที่ ๑๕/๒๕๔๗, ๘ มีนาคม ๒๕๔๗
- (๗) “แบงก์ไทยหลังวิกฤต ๔๐ พลวัต การปรับตัว และการแข่งขันใหม่”, มติชนรายวัน, ๒๒ มิถุนายน ๒๕๔๙
- (๘) “โนววาใส่ ๗ พันล้านซื้อธนาคาร ๒๔.๙๙%”, ผู้จัดการรายวัน, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐

แทรกแซงและสั่งปิดกิจการหรือจับควบรวมกับธนาคารอื่น เช่น ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การและธนาคารมหานครถูกปิดกิจการและโอนสินทรัพย์ดีไปรวมกับธนาคารกรุงไทยในปี ๒๕๔๑, ธนาคารแหลมทองถูกจับควบรวมกับธนาคารรัตนสินในปี ๒๕๔๑, ธนาคารสหธนาคาร(และบริษัทเงินทุนอื่นที่ถูกรัฐแทรกแซงอีก ๑๒ บริษัท) ถูกจับควบรวมกับบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์กรุงไทยธนกิจ (KTT) ในปี ๒๕๔๑ และจัดตั้งเป็นธนาคารไทยธนาคารในปี ๒๕๔๒, ธนาคารทหารไทยได้รับเงินเพิ่มทุนจากกระทรวงการคลัง แลกกับการออกหุ้นบริมสิทธิที่แปลงเป็นหุ้นสามัญได้ในปี ๒๕๔๒, ธนาคารศรีนครถูกควบรวมกับธนาคารนครหลวงไทยในปี ๒๕๔๕

นอกจากนี้ในช่วงหลังวิกฤต กลุ่มทุนจากต่างประเทศทยอยเข้าถือหุ้นในธนาคารไทยอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเป็นเจ้าของในระบบธนาคารไทยซึ่งเดิมถูกผูกขาดโดยทุนไทยเพียงไม่กี่ตระกูล รัฐบาลผ่อนปรนอนุญาตให้ธนาคารต่างชาติเข้ามาซื้อและถือหุ้นในธนาคารไทยได้มากกว่าเดิม (ที่ให้ต่างชาติถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละ ๒๕) โดยอนุญาตให้ธนาคารต่างชาติถือหุ้นได้มากกว่าร้อยละ ๒๕ เป็นเวลาไม่เกิน ๑๐ ปี ทำให้ในช่วงปี ๒๕๔๑-๒๕๔๒ มีธนาคารต่างชาติเข้ามาถือหุ้นใหญ่ในธนาคารไทยทันที ๔ ธนาคารคือ

๑. ธนาคารเอเชีย: ธนาคาร ABN Amro (เนเธอร์แลนด์) เข้าถือหุ้นร้อยละ ๗๕ ในเดือนมิถุนายน ๒๕๔๑
๒. ธนาคารไทยทุน: กลุ่มธนาคาร DBS (สิงคโปร์) เข้าถือหุ้นร้อยละ ๕๔.๓ ในเดือนมกราคม ๒๕๔๑
๓. ธนาคารนครธน: ธนาคาร Standard Chartered (อังกฤษ) เข้าถือหุ้นร้อยละ ๗๕ ในเดือนกันยายน ๒๕๔๒
๔. ธนาคารรัตนสิน: ธนาคาร UOB (สิงคโปร์) เข้าถือหุ้นร้อยละ ๗๕ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๒

สำหรับธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ ๔ แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ และกรุงศรีอยุธยา แม้จะไม่เสียอำนาจบริหารให้แก่รัฐบาลหรือต่างชาติ แต่จากข้อมูลของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่าได้มีนักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในหลักทรัพย์ของธนาคารเหล่านี้เพิ่มขึ้นจากช่วงก่อนวิกฤตอย่างเห็นได้ชัด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มทุนเพื่อชดเชยการขาดสภาพคล่องและเพื่อแก้ปัญหาหนี้เสีย โดยในปี ๒๕๔๗ ธนาคารกรุงเทพ มีผู้ถือหุ้นต่างชาติอยู่ถึงร้อยละ ๔๘.๓๒, ธนาคารกสิกรไทยร้อยละ ๔๘.๙๘, ธนาคารไทยพาณิชย์ร้อยละ ๕๒.๖๖, ธนาคารกรุงศรีอยุธยาร้อยละ ๓๑.๒๕

การแทรกแซงของรัฐยังดำเนินต่อมาแม้วิกฤตจะล่วงเลยไประยะหนึ่ง ในปี ๒๕๔๗ กระทรวงการคลังในฐานะผู้ถือหุ้นใหญ่ของธนาคารทหารไทยมีนโยบายให้ธนาคารทหารไทยควบรวมกับดีบีเอสไทยทุนและบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพของธนาคารทหารไทย

(๙) “คลัง”เปิดช่องทางเงินถม”ทหารไทย” “ไอเอ็นจี”รับ”ส่งทูตทาบตามแบงก์”, ผู้จัดการรายสัปดาห์, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๐

และบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับ DBS สิงคโปร์ โดยหลังการควมรวม กระทรวงการคลังยังเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ร้อยละ ๓๑.๒ ธนาคาร DBS สิงคโปร์ ซึ่งกลายเป็นพันธมิตรถือหุ้นเป็นอันดับสองร้อยละ ๑๖.๑ ในปี ๒๕๔๗ ธนาคารเอบีเอ็น แอมโร ได้ตกลงขายหุ้นทั้งหมดซึ่งถืออยู่ในธนาคารเอเชียให้กับธนาคารยูโอบีสิงคโปร์ เพื่อควมรวมธนาคารเอเชียเข้ากับธนาคารยูโอบีรัตนสิน, ในปี ๒๕๕๐ ธนาคารทหารไทย(ที่มี DBS สิงคโปร์เป็นพันธมิตรเดิม) ต้อนรับกลุ่มไอเอ็นจีจากเนเธอร์แลนด์เป็นพันธมิตรใหม่โดยให้ถือหุ้น 25.1% ผ่านการเพิ่มทุน ทำให้ไอเอ็นจีเข้ามาเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่คู่กับกระทรวงการคลังและ DBS ถอนตัวออกไป

ในปี ๒๕๔๗ รัฐบาลอนุมัติจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ใหม่ ได้แก่ ธนาคารสินเอเชีย ธนาคารเกียรตินาคิน ธนาคารธนาชาติ และธนาคารทิสโก้ ซึ่งมีผู้ที่เข้าอรับใบอนุญาตทั้งสิ้นไปดังนี้ โดยธนาคารสินเอเชียเดิมคือบริษัทเงินทุนสินเอเชียซึ่งเป็นบริษัทลูกของธนาคารกรุงเทพ, ส่วนธนาคารเกียรตินาคินเป็นของตระกูลวัธนเวคิน ซึ่งเป็นตระกูลดั้งเดิมที่อยู่ในแวดวงธุรกิจรวมทั้งธุรกิจธนาคารมาก่อน, ส่วนธนาคารธนาชาติ และธนาคารทิสโก้ เกิดจากการรวมตัวของนักบริหารมืออาชีพรุ่นใหม่ที่เข้าใจกลไกการเงินสมัยใหม่มีความสามารถสร้างกิจการจนประสบความสำเร็จและมีทีมผู้บริหารที่มีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับรัฐบาลสมัยนั้น

ในต้นทศวรรษที่ ๒๕๕๐ ธนาคารต่างชาติเข้ามามีบทบาทในระบบธนาคารมากขึ้น ในปี ๒๕๕๐ ธนาคารโนวาสโกเทียของแคนาดาซื้อหุ้นร้อยละ ๒๕ ของธนาคารธนาชาติจากผู้ถือหุ้นเดิมและยังมีแผนจะเพิ่มสัดส่วนการถือหุ้นเป็นร้อยละ ๔๙ เพื่อเข้ามาเป็นพันธมิตรและร่วมบริหารกับผู้ถือหุ้นเดิม, ปี ๒๕๕๑ ธนาคาร CIMB ของมาเลเซียเข้าซื้อหุ้นธนาคารไทยธนาคารจากกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน และเปลี่ยนชื่อเป็น ธนาคารซีไอเอ็มบี ไทย, ในปี ๒๕๕๒ ธนาคารกรุงเทพซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในธนาคารสินเอเชียได้ขายหุ้นธนาคารสินเอเชียให้กับธนาคาร Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) ของจีน ทำให้ ICBC เข้ามาถือหุ้นเกินร้อยละ ๕๑ โดยกระทรวงการคลังผ่อนผันให้ ICBC สามารถถือหุ้นได้เกินร้อยละ 49 ไม่เกินระยะเวลา 10 ปี

จากการเข้ามามีบทบาทของธนาคารต่างชาติและกรอบกติกาใหม่ในการกำกับดูแลสถาบันการเงินที่มีความเข้มข้มขึ้น เช่น ในส่วนของมาตรฐานบัญชีสากลและบาเซิล II ทำให้ธนาคารพาณิชย์ไทยทั้งระบบต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการแข่งขัน และทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับธนาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะการพึ่งพาซึ่งกันและกันทางการเมือง และการพึ่งพากันทางธุรกิจระหว่างธนาคารพาณิชย์กับกลุ่มธุรกิจอื่นของตระกูลผู้ก่อตั้งค่อยๆลดเลือนไป

ประการที่สอง กลุ่มทุนใช้การระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์มากขึ้น ปัจจัยที่มีผลมากสองอย่างได้แก่ หนึ่ง การเติบโตที่แข็งแกร่งของเศรษฐกิจและบริษัทไทย ตลาดทุนไทยจึงเป็นที่สนใจของนักลงทุนต่างประเทศเป็นจำนวนมากในฐานะตัวแทนของกลุ่มตลาดเกิดใหม่ และสองอัตราดอกเบี้ยเงินฝากหลังวิกฤตอยู่ในระดับต่ำ หลายช่วงเวลาอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงเป็นติดลบ ชนชั้นกลางใหม่ที่เข้าใจพลวัตรของ

ตลาดและกลไกของตลาดทุนเลือกที่จะออกผ่านตลาดทุนมากกว่าจะยอมทั้งหมดด้วยการฝากธนาคาร ตลาดหุ้นกู้ในประเทศไทยจึงเติบโตอย่างต่อเนื่องและมหาศาลหลังจากปีพ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมาและกลายเป็นที่มาของเงินทุนในการดำเนินกิจการหลักของกลุ่มทุน (ดูแผนภูมิที่สอง)

การล่มสลายของการผูกขาดของกลุ่มทุนธนาคารเดิม, การเข้ามาของบริษัทต่างชาติ, การแข่งขันจากตลาดทุนและการลงทุนของนักลงทุนต่างชาติทำให้สถานะของกลุ่มทุนธนาคารไม่ได้มีลักษณะสูงส่งกว่าในทางสังคมอีกหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ การแข่งขันที่เพิ่มขึ้นทำให้กลุ่มทุนธนาคารเปลี่ยนการบริหารในรูปแบบที่เอาใจลูกค้า, ตอบสนองความต้องการของบริษัทและผู้บริโภคมากขึ้น การแข่งขันจากต่างชาติทำให้การแย่งตลาดสินเชื่อผู้บริโภคเป็นไปได้อย่างดุเดือด กล่าวได้ว่าหากไม่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนนิยมไทยอาจมาไม่ถึงยุคทองเพราะการผูกขาดการเข้าถึงแหล่งทุนอาจดำรงอยู่จนถึงทุกวันนี้

ค. เกิดกลุ่มทุนใหม่ที่เป็นกลุ่มทุนแถวหน้าของไทยซึ่งเติบโตโดยปราศจากการอิงอำนาจรัฐ

หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ลักษณะการถือครองธุรกิจขนาดใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ภาวะเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วเปิดโอกาสในการสะสมทุนได้อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน หากกลุ่มทุนที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ คือกลุ่มทุนสมัยใหม่กลุ่มแรกในสังคมไทย โดยมีลักษณะคือการอิงกับทหารที่กุมอำนาจอย่างเด็ดขาด และกลุ่มทุนคลื่นลูกที่สองที่เกิดขึ้นหลังพ.ศ. ๒๕๑๖ คือกลุ่มทุนที่อิงกับนักการเมือง กลุ่มทุนที่เกิดขึ้นนับปลายทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ถึงต้นทศวรรษที่ ๒๕๔๐ ก็คือคลื่นลูกที่สามที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอิงกับสายสัมพันธ์ของผู้มีอำนาจ ในขณะที่เครือข่ายวังและชนชั้นปกครองมุ่งอยู่กับการขยายกิจการของตนเองในช่วงก่อนวิกฤตและยิ่งวุ่นวายอยู่กับการปรับโครงสร้างเพื่อช่วยเหลือตัวเองให้รอดหลังวิกฤต กลุ่มทุนใหม่ที่ไม่ได้มีเส้นสายกับชนชั้นปกครอง – ไม่ว่าจะกับนักการเมืองหรือเครือข่ายวัง – ก็เกิดขึ้นและสะสมทุนในแนวธุรกิจของตนเองอย่างเงียบๆ ความมั่งคั่งของกลุ่มทุนใหม่ทำให้พวกเขาสามารถยืนบนสังคมได้อย่างไม่น้อยหน้ากับชนชั้นสูงเก่าที่ความมั่งคั่งถูกซัดทลายหายไปพร้อมกับวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มทุนเก่าที่ไม่มีการปรับตัวล้มหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์และถูกแทนที่ด้วยกลุ่มทุนใหม่ที่มีประสิทธิภาพกว่า

เราสามารถสังเกตได้ว่ากลุ่มทุนใหม่ที่เกิดขึ้นหลังปีพ.ศ. ๒๕๔๐ มักจะมุ่งเน้นในกิจการที่ตนเองชำนาญเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการนำกำไรไปลงทุนในกิจการที่ไม่มีความเกี่ยวเนื่องกันเพียงเพื่อความมีหน้ามีตาในสังคม⁶¹ กลุ่มทุนที่เกิดขึ้นใหม่มักมีลักษณะเด่นในธุรกิจที่ตนเองทำและอยู่ในธุรกิจที่มีการแข่งขัน เช่นกรณีของบริษัท พกฤษาเรียลเอสเตท ที่นำเทคโนโลยีการสร้างบ้านแบบ pre-cast เข้ามาในประเทศไทย

⁶¹ สำหรับกลุ่มทุนเก่าที่ล้มและกลุ่มที่มีการปรับตัวให้ทันสมัย ดู เนตรนภา ไวยกุลเลิศศักดิ์, ๒๕๔๙, *กลุ่มทุน – ธุรกิจครอบครัวไทยก่อนและหลังวิกฤต ๒๕๔๐*, กรุงเทพฯ – แบรินด์เอจบุ๊ก

เป็นเจ้าของแรกๆ ทำให้สามารถผลิตบ้านได้เร็วและถูกกว่าคู่แข่ง นายทองมา วิจิตรพงศ์พันธุ์กลายเป็นเศรษฐีอันดับหนึ่งในตลาดหุ้นไทยแซงหน้าตระกูลอัสวโกคินที่ยึดตำแหน่งนั้นมาอย่างยาวนานในปีพ.ศ. ๒๕๕๒ ในปีนั้นเขามีความมั่งคั่งในตลาดหุ้นถึง ๑๕,๘๐๐ ล้านบาท⁶², บริษัทน้ำมันพีซีไทย ติดลำดับ ๓๗ ในการจัดอันดับบริษัทไทยที่ใหญ่ที่สุดที่ ๑๐๐ บริษัทแรกในพ.ศ. ๒๕๕๒ ด้วยการนำเทคโนโลยีการผลิตจากเยอรมันเข้ามาใช้ในประเทศไทย ประยุกต์ใช้การบรรจุหีบห่อที่ดูน่าใช้และการสร้างยี่ห้อสินค้าให้เป็นที่ยอมรับ, กลุ่มเมเจอร์ ซีเนิเพล็กซ์ ก้าวขึ้นเป็นผู้นำในธุรกิจบันเทิงและวิชา พูลรวัลลักซ์กลายเป็นหนึ่งในผู้มั่งคั่งมากที่สุดในประเทศไทยด้วยทรัพย์สินประมาณ ๑๕,๐๐๐ ล้านบาท⁶³, นายตัน ภาสกรนที ผู้ปั้นธุรกิจชาเขียวพร้อมดื่มในประเทศไทยขายบริษัทที่เขาตั้งมากับมือในราคา ๓,๓๐๐ กว่าล้านให้กับเจริญ⁶⁴, บริษัท YLG Bullion International จำกัด พัฒนาตนเองเรื่อยๆจากผู้ผลิตอัญมณีและห้างค้าทอง กลายเป็นบริษัทที่มียอดขายใหญ่ที่สุดอันดับ ๘ ในประเทศในปีพ.ศ. ๒๕๕๒ โดยมียอดขายถึง ๑๖๗,๐๐๐ ล้านบาทและมีเครื่องมือบริหารการค้าทองโดยใช้ผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ซับซ้อนที่สุดแห่งหนึ่งโดยที่แทบไม่มีใครรู้, นายวิฑูร สุริยวนากุล ผู้ก่อตั้งบริษัทสยามโกลบอลกลายเป็นหนึ่งในผู้มั่งคั่งที่สุดในประเทศไทย ด้วยทรัพย์สินประมาณ ๒๑,๐๐๐ ล้านบาท⁶⁵ การเติบโตของบริษัทสยามโกลบอลเป็นไปอย่างสามัญและเรื่อยๆ แต่สะท้อนปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือการเติบโตของสยามโกลบอลคือภาพสะท้อนการการเติบโตของเศรษฐกิจชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐกิจอีสาน และสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและโลกทัศน์ของผู้ประกอบการท้องถิ่น สยามโกลบอลคือบริษัทที่เป็นบริษัทแถวหน้าของประเทศไทยเพียงบริษัทเดียวที่ไม่ได้มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพหรือปริมณฑล และวิฑูรคือ นายทุนภูธรคนแรกที่กลายเป็นนายทุนแถวหน้าของสังคมไทย เป็นต้น

ลักษณะของกลุ่มทุนที่เกิดขึ้นโดยเสรี ปราศจากการพึ่งพิงอำนาจรัฐเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทย กลุ่มทุนเหล่านี้ไม่สามารถเกิดและเติบโตเป็นกลุ่มทุนชั้นนำได้เลยจากปราศจากวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ. ๒๕๔๐ สิ่งทีวิกฤตเศรษฐกิจสร้างให้กลุ่มทุนเหล่านี้คือการหลายกลุ่มทุนดั้งเดิม และเปิดโอกาสให้กลุ่มทุนใหม่สามารถเข้าถึงช่องทางทำธุรกิจใหม่ได้ หากปราศจากวิกฤตปีพ.ศ. ๒๕๔๐ แล้ว โอกาสทางธุรกิจใหม่ๆใดๆถ้ามี จะต้องถูกแบ่งปันจัดสรรกันในกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่กุมเศรษฐกิจไทยไว้ ดังนั้น กลุ่มทุนที่เกิดขึ้นหลังปีพ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีลักษณะการสะสมทุนที่แสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ, การสะสมทุนด้วยเบียดบังภาษีประชาชนและผลประโยชน์ผู้บริโภค น้อยกว่ากลุ่มทุนที่เกิดขึ้นก่อนหน้าพวกเขามากนัก

ปัจฉิมลิขิต

⁶² ไทยรัฐออนไลน์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๖

⁶³ Forbes, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖

⁶⁴ นิตยสาร Marketeer, www.marketeer.co.th

⁶⁵ Forbes, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖

การพัฒนาของกลุ่มทุนหลัง ๑๔ ตุลาฯยังคงมีลักษณะที่หลงเหลือมาจากช่วงก่อนหน้านั้นคือ ลักษณะการสะสมทุนโดยพึ่งพิงอำนาจรัฐในเกือบทุกกลุ่มอุตสาหกรรม การมีระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้นักการเมืองที่มาจากพรรคการเมืองตั้งมีอำนาจการเมืองเปิดให้มีกลุ่มทุนที่หลากหลายมากขึ้นมีโอกาสสะสมทุนผ่านอำนาจรัฐ กลุ่มทุนเลือกที่จะละทิ้งความเป็นเงินของตนเองและสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นไทยมากขึ้นเพื่อลดการเสียตาด้านเชื้อชาติ ก่อนวิกฤตปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ไม่ปรากฏกลุ่มทุนที่เป็นกลุ่มทุนระดับชาติที่สามารถสะสมทุนได้โดยมีเทคโนโลยีเป็นของตนเองหรือสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมที่เป็นของตนเองได้เลย

กลุ่มทุนสะสมความมั่งคั่งได้อย่างมหาศาลจากเงินกู้ที่หละหลวมของธนาคารพาณิชย์ในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๓๐ แทนที่กลุ่มทุนจะนำส่วนเกินนี้ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์, สินค้า, เทคโนโลยี หรือบริการของตนเอง กลุ่มทุนกลับเลือกที่จะนำส่วนเกินไปลงทุนในธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องกับการหลักเพื่อสร้างฐานะทางสังคมมากกว่าที่จะสร้างกลุ่มธุรกิจที่ก้าวหน้า ผลคือวิกฤตเศรษฐกิจทำลายกลุ่มทุนที่ไร้สมรรถภาพในการแข่งขันลง และเปิดหน้าใหม่ของการพัฒนากลุ่มทุนไทย

การลอยตัวค่าเงินบาทนอกจากจะทำให้กลุ่มทุนหลายกลุ่มล่มสลาย ยังทำให้เกิดการส่งออกขนานใหญ่ขึ้นในภาคอุตสาหกรรมการผลิต ขณะที่เครือข่ายของกลุ่มทุนที่สร้างขึ้นจากอำนาจการเมืองเก่ากำลังยุ่งอยู่กับการเลียแผลรักขาบการเงิน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มธนาคาร) กลุ่มทุนใหม่ได้เกิดขึ้นและสามารถแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ๆที่เกิดขึ้นในสังคมได้ จากเดิมที่โอกาสใหม่ๆมักถูกหยิบยื่นให้กับกลุ่มทุนเดิมๆที่มีเครือข่ายที่แน่นเหน็บการเมืองเสมอ การกระจายอำนาจจากรัฐธรรมนูญปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ช่วยหนุนเสริมให้เศรษฐกิจต่างจังหวัดเติบโตอย่างรวดเร็วสร้างตลาดที่มีกำลังซื้อมหาศาลให้กับกลุ่มทุน กล่าวได้ว่ากลุ่มทุนอิสระที่สามารถสะสมทุนได้โดยปราศจากเส้นสายทางการเมืองสามารถก้าวขึ้นเป็นกลุ่มทุนแถวหน้าของสังคมไทยได้ก็หลังวิกฤตปีพ.ศ. ๒๕๔๐ นี้เอง